

VINIČARSTVO NA KOGU

(v drugi polovici 19. in v 20. stoletju)

Zapis o viničarstvu na Kogu poskuša predstaviti specifični družbeno-ekonomski in socialni pojav v odnosu med lastniki vinogradov in tistimi, ki te vinograde obdelujejo. Viničarstvo je posebna oblika gospodarsko-socialnih odnosov, temelječih na določenih posestnih razmerah, ki so se razvile skozi stoletja v severovzhodnih slovenskih vinorodnih pokrajinah. Pojav viničarstva je fenomen Haloz in Slovenskih goric.

Kdo so bili viničarji? Viničarji so bili poljedelski delavci, ki so živeli v lastnem gospodinjstvu in so obdelovali delodajalčev vinograd, včasih tudi drugo zemljo.² Prvotno so bili viničarji hlapci in dekle, ki so delali pri gospodarju.

Klopotec.

I. Splošne razmere v vinogradništvu

Za razumevanje viničarstva, ki je v bistvu deputatno razmerje, je treba pogledati širšo sliko razmer, ki so vladale v vinogradniški proizvodnji ob pojavu oz. nastanku viničarskih odnosov.³ Predvsem geografske značilnosti kogovskega območja so vplivale na to, da je v 19. stoletju vinogradništvo postalo glavna kmetijska panoga. Na začetku 19. stoletja se v dokumentaciji, ki je na voljo v graškem deželnem arhivu, kot najpogostejše sorte na tem območju navajajo: belina, topolina, zelenika, javor, muškatelec, gaisdutteln, pikolitno grozdje, španska modrina, rainfol, vranek, kafzhizha (kavčina) in

ziweben. Ob koncu stoletja se je pojavila, najprej na Primorskem, nato pa še drugod po Sloveniji, trtna uš, ki je uničila cele nasade vinske trte. Kot edino sredstvo za rešitev vinogradništva se je pokazalo sajenje zoper trtno uš odpornih trt na ameriški podlagi in njihovo žlahtnjenje z evropskimi sortami. Država je sicer poskušala položaj reševati z ugodnimi krediti, vendar so se vinogradniške površine vse do leta 1940 nenehno krčile. K temu je treba prišteti še množične prodaje vinogradov, tako da so se lastniška, demografska in prostorska struktura v relativno kratkem času zelo spremenile. Država je za kvalitetno vinogradništvo skrbela tudi z represivnimi ukrepi, saj so vinogradnike, ki so sadili in razmnoževali samorodnico, sodno preganjali. Posamezni vinogradniki so tako lahko obdržali le do 500 trsov, vse ostalo pa je bilo treba izkrčiti. Take ukrepe lahko zasledimo vse do leta 1935, ko je lahko vinogradnik zamenjal dva izkrčena trsa samorodnice za en trs plemenite sorte.

S propadom avstro-ogrske monarhije je meja med takratno Jugoslavijo in Avstrijo pomenila umetno zaporo za izvoz kvalitetnih vin iz Jeruzalemskih goric v Avstrijo. V novi državi, kjer se je začelo oblikovati tržišče, so si vina s teh območij morala zagotoviti svoje mesto. To pa seveda ni bilo enostavno, saj je bilo osrednje slovensko tržišče navajeno na primorska vina, po drugi strani pa so bili zaradi slabih donosov proizvodni stroški na območju Jeruzalemskih goric zelo visoki. Ob vsem tem pa so na slovenski trg prodrli še izredno poceni in nekvalitetna vina iz Banata. Kljub vsemu se je v tem času gospodarsko stabilnim vinogradnikom Jeruzalemskih goric vinogradništvo še izplačalo.

Po izračunu je na parceli, veliki 3,36 ha, vinogradnik lahko pridelal toliko vina, da je pri uspešni prodaji s polovico izkupička poravnal vse stroške pridelave, preostanek pa je bil njegov čisti dobiček.⁴ Tisti

¹ Tonček Luskovič, univ. dipl. pravnik, predsednik Zgodovinskega društva Ormož.

² SSKJ.

³ Bračič, 1967, str. 147.

vinogradniki, ki so bili ekonomsko preslabi, da bi zdržali zahteve vinskega tržišča, so propadli ali pa so se morali zadolževati. Sredi tridesetih let vinski pridelek tudi v najboljših letih ni več zadoščal za kritje stroškov, za nameček pa je bila skoraj vsako leto še prodajna kriza. Vzdrževanje enega oralnega vinograda je okrog leta 1930 stalo do 2.500 din letno. Da bi vsaj malo zaščitili propadajočega kmeta pred vdorom močnega kapitala pa tudi zaradi nacionalnega interesa, so bile ustanovljene kmečke hranilnice in posojilnice. Te ustanove so delovale po tako imenovanem Raiffeisnovem sistemu – sistemu vplačanih deležev. Kmečke hranilnice in posojilnice so pomenile resnično pomoč prezadolženemu podeželju, vendar propadanja manjših kmetij niso mogle ustaviti.

Iz podatkov ohranjenih bančnih knjig hranilnic in posojilnic Sv. Bolfenk, Lačaves, Svetinje in Sv. Miklavž⁵ je mogoče ugotoviti nekatere zanimive podatke o kreditno-denarni dinamiki.

OBDOBJE	HIP SVETINJE	HIP SV. MIKLAVŽ	HIP SV. BOLFENK	HIP LAČAVES	SKUPAJ
1909–1913	101	-	87	-	188
1914–1918	29	-	32	-	61
1919–1923	46	-	44	-	90
1924–1928	102	57	100	-	259
1929–1933	94	37	83	10	224
1933–1940	41	6	36	83	166

Število najetih kreditov po hranilnicah in posojilnicah za obdobje 1909–1940

Popolne slike zadolževanja ni mogoče dobiti, saj se kmetje – vinogradniki niso zadolževali samo pri zgoraj omenjenih denarnih zavodih, ampak tudi pri zasebnikih ali drugod, zunaj obravnavanega območja. Prav tako ni mogoče spremljati kratkoročnih kreditov, ki so znašali manj kot 25.000 dinarjev.

Pred prvo svetovno vojno je večina posestnikov prejela kredite do višine 1000 kron, kar je znašalo približno vrednost enega oralnega vinograda. S padcem vrednosti valute se je ustrezno dvignila tudi višina kreditov. V letih menjave monetarnega sistema, iz kron v dinarje, od 1919 do 1925, postane odstotek tistih, ki posegajo po večjih kreditih (do 10.000 K), znatno višji.

Z gospodarskega vidika je zanimiva tudi namembnost omenjenih kreditov. Posestniki so v obdobju pred prvo svetovno vojno porabili največ kreditov za potrebe sprotnega gospodarjenja ali pa za izplačilo zapadlih dolgov. V obdobju prve svetovne vojne je bilo odobrenih le 10 kreditov, skoraj vse so porabili za obnovo vinogradov ali pa za vlaganje v druge panoge. Relativno visok odstotek kreditov, namenjenih za nakup živine v obdobju 1919–1923, je logična posledica vojnih obveznosti zaledja do države. V naslednjem obdobju, od leta 1924–1928, je treba poudariti vlaganja v posestva in

najmanjše kredite za odplačevanje zapadlih dolgov. Vendar se niso zadolževali samo vinogradniki, ampak tudi viničarji, vendar v manjšem obsegu.

Tako so viničarji Jeruzalemskih goric v obdobju med obema vojnama v že omenjenih hranilnicah in posojilnicah najeli skupaj 38 kreditov. Približno 66 % so jih uporabili za nakup živine, 34 % pa za potrebe gospodarstva. Dva kredita sta bila najeta za nakup šivalnih strojev.

Skica Jeruzalemskih goric.

⁴ Pravica, št. 20, 1925.

⁵ ZAP – fond: Denarni zavodi ptujskega in ormoškega okoliša 1862–1955.

Upadanje gospodarske moči prebivalcev Jeruzalemskih gor in prelivanje kapitala iz obravnavanega območja lahko zaslutimo tudi na podlagi primerjave vsot vloženih kapitalov v letih 1929 in 1939 v HIP Miklavž, HIP Sv. Bolfenk in HIP Lačaves. V letu 1929 je bilo vloženih 209 vlog v skupnem znesku 426.564 din, povprečna vloga je znašala 2.041 din. Deset let pozneje je bilo vloženih le 167 vlog v skupnem znesku 357.641 din, povprečna vloga je znašala 2.141 din. Razlika je očitna, saj je bilo leta 1939 vloženega 16, 2 % manj kapitala kot leta 1929. Pri tem se je zmanjšal tudi delež kapitala, ki so ga vložili viničarji iz 3, 4 % celotnega vloženega kapitala v letu 1929 na 2, 4 % v letu 1939.

Iz tega je razvidno, da se število vlog v zadnjih letih pred drugo svetovno vojno zmanjšuje, dviguje pa se višina povprečne vloge. Podatki nam tako nakazujejo smeri prelivanja kapitala na podeželju. Gospodarski propad nekaterih vinogradnikov je v skrajnosti dosegal tudi trikratno zadolženost vrednosti njihovega premoženja. Kreditov niso najemali samo srednji in manjši vinogradniki, ampak tudi veleposestniki. Vsem zadolženim posestnikom in tistim viničarjem, ki so živeli od kmetijstva ali so najemali kredite in jih vlagali v kmetijstvo, ki jim je bila priznana kmečka zaščita, so najprej podaljšali roke za odplačevanje dolgov po uradno določeni obrestni meri. Septembra 1935 je izšla uredba, ki je uveljavila moratorij za plačilo dolgov, naslednje leto pa je izšla še uredba o likvidaciji kmečkih dolgov. Po tej uredbi se je polovica dolga, a največ 12.500 din, znižala, preostanek so morali dolžniki plačati v dvanajstletnih anuitetah, z zakonitimi 4, 5 % obrestmi. Likvidacijo kmečkih dolgov je država financirala preko Privilegirane agrarne banke. Ohranjeni podatki izkazujejo, da je bilo v krajih Gomila 11, na Kogu 12, na Vitanu 3, v Jastrebcih 16 in v Lačavesi 4, skupaj torej kar 46 zaščitene kmetov, ki so bili zadolženi pri Hranilnici in posojilnici Sv. Bolfenk, od skupno 20 lastnikov zemljiških gospodarstev v teh petih krajih. Kljub temu so se kmetje še zadolževali, sicer ne več dolgoročno, ampak kratkoročno, za eno leto ali do prodaje vina in drugih pridelkov.

Viničarji so v letih 1938 in 1939 zaprošali za kratko pomoč v višini do 100 din.

Že 6. januarja 1919 je regent Aleksander v okviru agrarne reforme obljubil zemljo tistemu, ki jo obdeluje. Obljuba ni bila nikoli izpolnjena, saj so leta 1920 ustanovili Agrarno direkcijo, s čimer je bila dokončno odložena rešitev agrarne reforme.

Viničarji praviloma niso bili lastniki nepremičnin. Svoj kapital so vlagali predvsem v živino, največkrat je komaj zadoščal za njihovo enostavno reprodukcijo. Kljub temu pa je nastala leta 1930 viničarska kreditna zadruga, ki je na začetku združevala 60 članov s 97 vplačanimi deleži v skupnem znesku 36.781 din. Člani zadruge so dobivali za vloge 6 % obresti, posojila pa po 8 % obrestni meri.

Viničarstvo kot socialno ekonomski pojav

Vse večja slojna diferenciacija, ki ji lahko sledimo do konca prve svetovne vojne, ima svoje korenine že v 19. stoletju. Tako poznamo v smislu socialne varnosti na eni strani vinogradnike, ki so kljub krizam in zadolževanju lahko pridelali toliko, da ob pametnem gospodarjenju niso čutili pomanjkanja osnovnih življenjskih potrebščin. Na drugi strani pa je več kot polovica viničarjev pridelala na deputatni zemlji le toliko, da so ob ugodni letini imeli dovolj hrane le za kratek čas.

Za razumevanje socialnopolitičnega razvoja in do skrajnosti izraženega nasprotja vinogradnik – viničar, ki izhaja iz odnosa do lastnine, je treba ločiti dva sloja, ki sta si bila ponekod bolj, drugje v manjšem nasprotju. Sloj vinogradnikov po svoji sestavi ni bil enoten tako v nacionalnem kot ne v socialnem smislu in tudi ne glede na kraj bivanja. V nacionalnem smislu ločimo domačine in tujce – to so bili predvsem Avstrijci. Glede na kraj bivanja ločimo tiste, ki so prebivali na območjih, kjer so bili vinogradi, in tiste, ki so bili od drugod, predvsem iz vasi na Dravskem polju, ter tiste, ki so prebivali v mestih in trgih. Glede na družbeni status pa ločimo veleposestnike – fevdalce (Ormož, Dornava), cerkvene in civilne institucije, meščane in tržane ter kmete.

Kar se tiče kmečkih posestnikov, jih glede na način obdelovanja lahko razvrstimo v tri skupine:

- *Kmete, ki so obdelovali vinograde z lastno delovno silo, delavce pa so najemali samo za največja dela. V to skupino so spadali predvsem mali kmetje.*
- *Kmete, ki so vinograde obdelovali z lastno in najeto delovno silo. To so bili predvsem srednji kmetje.*
- *Kmete, ki so obdelovali vinograde samo z najeto delovno silo, sami pa so delo samo nadzorovali.*

Ostale kategorije lastnikov (cerkvene ustanove, veleposestniki, meščani in tujci) so vinograde upravljali z lastnim nadzorstvom, še pogosteje pa s pomočjo svojih zaupnikov – šafarjev ali nadzornikov. Sloj viničarjev so predstavljali nelastniki, obdelovalci vinogradov.

Viničarstvo sodi med deputantna razmerja, čeprav vsebuje tudi nekatere lastnosti navadnega dninarstva in zakupa. Glavna značilnosti je bila vendarle deputat.

Deputantno razmerje pomeni razmerje, ko viničar od gospodarja dobi stanovanje, živino, zemljo za obdelovanje, viničar pa se obveže, da bo vse odslužil z delom pri gospodarju. Viničar je najbolj enostavno povedano obdelovalec vinograda, ki živi v lastnem gospodinjstvu in obdeluje sam ali s svojo družino kmetov vinograd in pripadajočo zemljo. Lastnik mu da na voljo stanovanje v viničarski bajti – viničariji v goricah, včasih tudi nekaj zemlje, kravo, če nima svoje, ter mezdo v denarju in naturalijah.

Viničarstvo je pojav pokrajin nekdanje Vojvodine Štajerske. Te socialne kategorije ne zasledimo niti v ostalih panonskih vinorodnih območjih ter v vinorodnih pokrajinah drugih evropskih dežel. Največ viničarjev je bilo tako v Halozah in Slovenskih goricah.

Korenine viničarstva moramo iskati v davni fevdalni preteklosti (14. in 15. stoletje). Iz najstarejših zgodovinskih virov, ki govorijo o vinogradniški lastnini, so ugotovljene naslednje oblike te lastnine:

- *Vinograd, ki ga obdeluje zemljiški »gospod« v lastni režiji, torej pravi dominikalni vinograd (Hofweingarten). Te vinograde so obdelovali tlačani – uživalci tako imenovanih viničarskih hub ali pa ostali podložniki s tako imenovano »vinogradniško roboto«. V prvem primeru je bila uporaba viničarske hube edino plačilo za oskrbovanje in obdelavo vinograda.*

- *Vinograd v stalnem sestavu in enotnem kompleksu kmetije (pravdni vinograd – Hubweingarten). Užiten lastnik je podložni kmet, ki obdeluje vinograd sam, ne spada pod gorsko palico, torej ni sogornik ali gorjak ter daje kot del pravdne dajatve tudi vino.*

- *Vinograd, ki ga daje zemljiški »gospod« v uživanje drugim osebam – plemičem, meščanom, cerkvi, samostanom, svobodnjakom, torej osebno svobodnim osebam in korporacijam – pa tudi kmetom – podložnikom. K tem vinogradom pripada tudi druga zemlja, zlasti njive in hoste.*

Vsi uživalci vinogradov na vinski gorici so po gorskem pravu bili sogorniki (Bergholden). Spoštovati so morali sklepe gorskega zbora pod predsedstvom gorskega – zemljiškega gospoda. Kmetje-podložniki so lahko bili njegovi podložniki ali podložniki sosedne »gospeske«. Tako se je lahko zgodilo, da je kmet-podložnik uporabljal pravdni vinograd (Hubweingarten) in še vinograd po gorskem pravu na vinski gorici. Med sogornike moramo šteti še naseljence v vinogradih na lastni zemlji, ki druge zemlje nimajo, ter gosačce, naseljence v vinogradih.

Kmetje so svoje vinograde obdelovali sami. Medsebojno so si pomagali. Ostali sogorniki (plemiči, meščani, samostani in drugi) so vinograde obdelovali z vinogradniško delovno silo, s svojimi služabniki ali drugače najeto delovno silo (dninarji). Te služabnike so sprva pošiljali na delo iz mesta, kamor so se po opravljenem delu tudi vračali. Pri večjih vinogradih je bilo dela veliko. Tako so sčasoma te služabnike za stalno naselili pri vinogradu. To so prvi pravi viničarji.

II. Pojav viničarstva kot posebne oblike družbeno-ekonomskega odnosa

Državne reforme so posegle tudi v kmečko življenje. Odpravile so nevoljništvo in dovolile, da se je začelo kmečko gospodarstvo deliti. Na slovenskem Štajerskem in deloma v Prekmurju so začeli manjši kmečki vinogradniki in kočarji prodajati svoje vinograde bogatim meščanom. Tako se je na teh območjih širilo viničarstvo, ki je kot oblika zaposlitve poljskih delavcev dobilo prave razsežnosti šele v 19. stoletju in v prvih desetletjih 20. stoletja.⁶ Izvire viničarstva moramo iskati pri gorskopravnih vinogradih. Lastniki vinogradov „na gorici“ so stanovali nemalokrat v precej oddaljenih krajih. Meščanom so na primer obdelovali vinograde njihovi hlapci, deklet ali pa so si najemali dninarje. Ker pa je bilo dela v vinogradih skozi vse leto veliko, so se sčasoma ti služabniki za stalno naselili v vinogradu. **To naj bi bili pravi viničarji.**⁷

Podobno je bilo tudi pri plemičih, cerkvi, trgovcih, korporacijah. Takšna viničarska razmerja, ki jih poznamo že iz 14. in kasnejših stoletjih, so nastajala predvsem z naselitvijo dninarjev in gosačcev, pa tudi

6 V. Bračič, Vinorodne Haloze, 1967, Založba Obzorja Maribor.

7 Prav tam.

njihovih potomcev na vinski gorici. Od 2. polovice 18. stoletja naprej pa lahko zasledimo viničarje tudi med malimi kmeti in vinogradniškimi kočarji (želarji).

Viničarstvo se je razvilo predvsem tam, kjer so bile vinorodne lege za trto najlepše in najugodnejše. Ti vinogradi pa so bili večinoma v lasti velikih posestnikov: graščakov, meščanov, cerkva, samostanov, trgovcev in gostilničarjev, velikih kmetov z ravnine.

V Slovenskih goricah so imeli najugodnejše vinogradniške lege v rokah nedomačini. V Ljutomersko-Ormoških goricah je že leta 1824 bilo največ tuje posesti v njihovem vzhodnem delu, v Jeruzalemskih goricah. 90 do 100% vinogradov, ki so jih obdelovali domači viničarji, je bilo v posesti oddaljenih lastnikov. Največ so jih imeli meščani, cerkev in graščine iz Avstrije, deloma še kmetje z Murskega in Središkega polja, torej z bližnjih ravnin. V občinah z dominikalno posestjo je merila vinogradniška parcela 1 do 1,5 ha, v občinah s kajžarsko vinogradniško strukturo pa 15 do 25 arov. Posest nedomačinov je merila povprečno od 2 do 5 ha.

Prve omembe viničarjev, ki so bili podobni viničarjem iz 19. in 20. stoletja, zasledimo že v 16. stoletju, v zvezi s hlapci, z deklami in z gostači gospodarstva Vurberk.

Ptujski mestni statut iz leta 1376 govori, kako so si meščani, s privoljenjem ptujskega »gospoda« (zemljiškega »gospoda«) zagotovili nad svojimi služabniki (Weinzurl) posebne pravice. Sami so določali dnino.

Gorsko pravo že pred uzakonitvijo Gorskih bukev⁸ ni bilo naklonjeno naseljevanju v vinogradih. Ponovne prepovedi in sankcije za njihovo kršenje – npr. izselitev – pa so bile izrecno naperjene predvsem zoper sogornike, ki so se sami naselili na svojem vinogradu. Kljub temu se prepoved ni vedno izvajala.

Obe vrsti naseljencev (gostači in sogorniki) se v smislu viničarstva razločujeta. Pojemovno se je viničarstvo razvijalo iz gosaštva na goricah, kot plast prebivalstva pa je vsaj v precejšnjem delu izviralo iz sogornikov, naseljenih na lastnem vinogradu. Pravo viničarstvo v smislu deputatnega razmerja je verjetno začelo naraščati v 18. stoletju, ko so meščani in drugi (tujci, posojilnice ...) začeli kupovati zemljo od kmetov, ki so tako postali viničarji. Kmetje so vinograde prodajali zaradi slabih letin (trtna uš), delitve kmečkega gospodarstva (1771–1785) in zadolženosti.

Po kmečki odvezi so si viničarje najeli tudi veliki kmetje. Tako sta stanovanje in zemlja postali obvezni obliki plačila v naturi. V začetku 19. stoletja so viničarji dobivali razen »navadnega plačila, glede na velikost vinograda (od 20 do 70 f), še toliko zemlje, da so lahko redili eno kravo in par (dve) svinj ter pridelali zase zelenjavo.«⁹

Ker so viničarji sprva slabo skrbeli za gospodarjev vinograd, so uvedli viničarsko razmerje. Prvič je bilo to razmerje normativno urejeno z viničarskim redom iz leta 1863, ki ga je sprejel Štajerski deželni zbor. Definicija viničarja se je glasila: »Osebe, ki se za plačilo v denarjih ali čem drugem ali v obedvojem skupej posebno za to, da vinograde obdelujejo, v službo jemljejo, in za se hišujejo, se imenujejo vincarji ali vinogradniki.« Vendar iz te definicije še ni bilo mogoče zaslediti deputata.

Nov viničarski red je bil uzakonjen 2. 5. 1886. Večjih sprememb ni doživel. Delno je bil spremenjen 1. 6. 1898.

Nemogoč socialno-ekonomski položaj viničarjev je privedel do postopne organiziranosti viničarskih vrst v letu 1920. Ustanovljena je bila najprej Viničarska zveza, ki se je pozneje preoblikovala v Strokovno zvezo viničarjev (SZV). Ta zveza je vzpodbujala ustanavljanje najrazličnejših fondov na temelju medsebojne vzajemnosti, iz katerih bi člani dobivali podporo, ko bi jo nujno potrebovali. Na nastanek viničarske organizacije so vplivali tudi dogodki v letih 1919–1920, saj so bile Slovenske gorice kot nekak polotok relativnega miru razburkane okolice (Medžimurja, Prekmurja, Radgone).

Konec decembra 1918 so jugoslovanske čete vdrele v Prekmurje, vendar so se kmalu umaknile. Revolucionarno vretje, hitre akcije demobiliziranih vojakov in »zelenega kadra« proti vojnim dobičkarjem in drugim izkoriščevalcem so trajale ves november in december. Leta 1918 so se fantje in možje vračali na svoje domove. Povsod so našli pomanjkanje, obup in neizmerno draginjno. K neurejenim razmeram, ki so nastale zaradi novih državnih mej, je z madžarske strani grozila še boljševidična

⁸ Gorske bukve, 1543 – zakonik gorskega pravnega reda.

⁹ Niko Kuret, Ljudsko življenje v ormoškem okolišu pred 150 leti. Glasnik Inštituta za slovensko narodopisje pri SAZU, leto I, št. 4, Ljubljana, 1957.

revolucija. Vlomi in rekvizicije so se širili.

Bogati vinogradniki so pobegnili pred podivjano množico, splošno stanje je bilo zelo napeto. Potrebna bi bila le iskrica in med viničarji bi se pričel upor. Vsi ti dogodki in številna zborovanja so pripeljali do ustanovitve Viničarske zveze, ki je imela leta 1920 že 264 članov in se je nekoliko pozneje preimenovala v Strokovno zvezo viničarjev, ki je bila le del široke Jugoslovanske strokovne zveze (JSZ).

Strokovna zveza viničarjev je delovala po principu društev. Cilji njenega organiziranja so bili:

- združiti viničarske in poljedelske delavce in jim izboriti pravične pogoje življenja in predvsem dela;

- izobraževanje članstva;

- zagotovitev vseh socialnih pravic na osnovi programa JSZ.

Zvezo so tvorile skupine, ki so imele najmanj 15 članov. Na vsakih 20 članov so izvolili zaupnika. Tam, kjer je bilo manj kot 15 članov, so ustanovili plačilnice.

Na Kogu je bila ustanovljena skupina v letu 1928 in je štela 70 članov. Število članov je nihalo, v zvezo se niso včlanili vsi viničarji. Na višku moči zveze v letu 1928 je skupina na Kogu zajela približno 1/3 vseh viničarjev. Leta 1927 je bil ustanovljen »podporni sklad«, ki je pomenil v bistvu koncentracijo kapitala podpornih fondov posameznih skupin.

Mnogo članov ni pravilno dojelo pomena fondov in prav tako ne svojih dolžnosti. Nekaj je bila kriva nevednost, še več pa sebičnost in profitarstvo, zato so sklad leta 1930 reorganizirali.

Mnogi viničarji resnično niso mogli plačevati obveznosti do takšne organizacije, razširilo pa se je tudi mnenje, da nima smisla plačevati za nekaj, od česar nimaš nič. Za svoje člane je skrbela tudi Viničarska kreditna zadruga, ki je ustanovila podporne sklade za vdove in sirote. Vsi ti skladi so delovali do razpusta strokovne zveze viničarjev.

Strokovna zveza viničarjev se je leta 1924 zavzela za razširitev zakona o zavarovanju delavcev tudi na vinogradniške delavce. Plačilo stroškov zavarovanja naj bi uredili tako, da bi vinogradniški delavci plačevali prispevke v sezoni v celoti, pozneje, ko ni dela in zaslužka, pa samo polovico prispevkov. Drugo polovico bi morali plačati vinogradniki. V obrazložitvi zahtevka je bilo navedeno, da plača viničarja znaša le 6,25 do 10 dinarjev na dan, viničarji pa so bili v primeru bolezni največkrat vrženi na cesto. Zakon bi bil potreben tudi zato, da bi se preprečilo oziroma omejilo beračenje viničarjev na stara leta.

Viničar je bil gospodarsko odvisen od svojega delodajalca, ta odvisnost pa je imela za posledico nesamostojnost političnega mišljenja.

Delavska pravica je že leta 1929 opozarjala na pomanjkanje prave delavske zavesti med viničarji pa tudi med člani in funkcionarji. Od leta 1932 je mogoče zaslediti osip članstva v nekaterih skupinah, najbolj pa prav pri skupini Sv. Bolfenk. Razlog je bilo veliko pomanjkanje zaslužka, predvsem kmečkih viničarjev.

Kljub vsem spremembam pa socialni položaj viničarjev še vedno ni bil urejen.

Leta 1939 je ban Dravske banovine izdal »Uredbo o službenem razmerju med vinogradnikom in viničarjem«. Viničarski red je tako veljal za viničarja, ki je prejel v obdelavo 50 arov.

Od deputatov, ki so jih po šegi dajali viničarjem, je postalo bistveno za opredelitev viničarskega razmerja le stanovanje v vinogradnikovi zgradbi, v kateri je viničar živel v lastnem gospodinjstvu. Nekaj deputatne zemlje so kljub temu dobili. V uredbi so določena nekatera pavšalna plačila, pravice do dnine, maksimiran delovni čas, plačane nadure, določena je strokovna usposobljenost viničarjev, pismena pogodba. Šele v zadnjem viničarskem redu so prihajala do veljave skromna prizadevanja po izboljšanju socialnega položaja viničarjev, vendar še vedno ni bilo uzakonjeno socialno zavarovanje.

Pri banski upravi Dravske banovine se je ustanovil poseben viničarski sklad, ki se je uporabljal za podporo viničarjev v primerih dolgotrajne bolezni, onemoglosti in smrti. Vanj so plačevali lastniki nekmetskih vinogradov letni pavšalni znesek 100 din.

O razkoraku med normativnostjo uredbe in dejanskim stanjem so dvomili že v času njenega nastanka, še bolj pa ga potrjuje pričevanje nekdanjih viničarjev o svojem gospodarskem in socialnem položaju. Ta se razlikuje, glede na to, pri kom je viničar delal: pri velikem kmetu z nad 10 ha zemlje, pri malem kmetu ali pri veleposestnikih, kjer so bile razlike, glede na to, ali je bil domač ali tujec.

Pri reševanju najbolj žgočih problemov sta se oblikovali dve vrsti pomoči.

Prvi vir so bile enkratne pomoči, imenovane »božičnice«, ki so se uveljavile predvsem v času od gospodarske krize do konca tega obdobja (1940). Pri teh oblikah pomoči so se najbolj angažirali učitelji, duhovniki, člani krajevnih šolskih svetov in drugi.

Druga oblika pomoči je bilo organiziranje šolskih kuhinj. Ideje o tem segajo že v leto 1915, vendar so prvo šolsko kuhinjo organizirali šele leta 1927 pri Sv. Miklavžu. Na Kogu kuhinja ni delovala.

Marsikateri viničar je lahko prehranil svoje otroke čez zimo tudi s pomočjo svojih gospodarjev. To je bilo še posebej opazno na območju Koga, in sicer zato, ker so kmetje iz Obreža, Središča in Ormoža imeli bolj izostren socialni čut kot ostali lastniki. Tuja gospoda je v zimskem času na viničarje običajno pozabila, izjema so bili le samostani, ki so dajali brezplačno kurivo in nekaj zaslužka.

Poleg teh oblik redne pomoči viničarjem v stiski so se uveljavljale tudi izredne oblike, kot na primer tombole in miklavževanja.

Politični boji v Jeruzalemskih goricah so imeli najrazličnejše razsežnosti. Od narodnoobrambnih do socialnih in zdravstvenih. Proti koncu štiridesetih let je bilo čutiti mrzlično iskanje izhoda iz nakopičenih težav.

Precej ljudi je videlo izhod v revolucionarnih spremembah, nekaj jih je pričakovalo rešitev iz hladne severne dežele, ki je pričela svoj osvajalski pohod na vzhod. Večina ljudi pa je dogajanja le nemo opazovala in prestrašeno čakala na to, kaj se bo zgodilo.

Leta 1940 se je pričelo gibanje za ureditev bolniškega zavarovanja viničarjev, vendar je bila pobuda težko uresničljiva, ker so bili viničarji preslabo plačani in bi za zavarovanje morali odšteti tretjino svojih denarnih prejemkov. Tako tudi ta ideja, ki bi imela poleg socialnega tudi velik moralni in nacionalni učinek, ni bila uresničena.

Neppravilno vrednotenje dela viničarjev je lepo vidno tudi iz naslednje primerjave.

Pred prvo svetovno vojno je moral lastnik-vinogradnik prodati 2, 5 do 3 litre, ponekod pa celo 4 do 5 litrov vina, da je lahko plačal enodnevni viničarjev zaslužek. Takoj po vojni je za plačilo zadostovalo samo četrta litra prodanega vina.

Novega časa viničarji niso dojeli. Vsak se je oziral le na nominalno vrednost zaslužka in ne na njegovo realno vrednost. Vsi so vedeli, da lahko za 40 kron kupijo zdaj desetkrat manj kot pred vojno, vendar si tega niso znali pojasniti.

Popolna nepripravljenost viničarjev na nove razmere je omogočala vinogradnikom, da so odmerjali mnogo nižje dneve v primerjavi s predvojnimi. Tako je nepravilno vrednotenje viničarskega dela doseglo vrhunec v letu 1922, saj je februarja istega leta imelo potrebno hrano za dva meseca samo 20% viničarjev, vsi ostali pa so živeli v stalnem pomanjkanju.

Dnevni zaslužek je postal tako nizek, da je moral viničar za kilogram moke delati tri dni, za srajco pa 10 do 14 dni.

Po podatkih iz leta 1928 so bili nekoliko na boljšem kmečki viničarji, ki so dobili večje mezde od tistih, ki so bili pri gosposčini. Najslabše so zaslužili kmečki viničarji na Kogu, saj so za 11-urno delo prejeli enako plačilo kot viničarji iz okolice Ljutomera za 9-urno delo.¹⁰

Gospodarska kriza v tridesetih letih je povzročila, da so vinogradniki zaradi prezadolženosti in brezperspektivnega gospodarskega položaja pričeli še bolj izkoriščati viničarje. Vinogradniki so znižali dnino viničarjem na 5 do 7,5 din, kar ni zadoščalo za normalno preživljanje, posebno še, ker so se cene življenjskih artiklov zvišale.

Življenje viničarjev je postajalo vse bolj bedno, o čemer dovolj zgovorno priča podatek iz ankete banovinske uprave iz leta 1938, ki pove, da je bil povprečni zaslužek viničarjev le 7 din v denarju. Šele leta 1940 so se mezde zvišale, na povprečno 10 dinarjev.

Pomanjkanje denarja je bil splošen pojav. To je veljalo tudi za male kmete, ki so, v želji nekako priti do denarja, pričeli klati živino doma. Zaradi padca cen živine so meso zaklane živine ponujali po 6 do 10 dinarjev za kilogram.

¹⁰ Delavska pravica, Viničar, št. 25, 1929.

Tudi vino so prodajali doma, v vinotočih, po 6 do 8 din, prekupčevalci pa so zanj ponujali 4 do 5 din za liter. K velikemu obubožanju kmetov in viničarjev je pripomogla tudi katastrofalna toča, ki je leta 1930 skoraj uničila pridelek. Obubožanje prebivalstva je imelo za posledico številne kraje.

Časopis Delavska pravica piše, da so večkrat odpeljali v zapor kar cele družine, ki so zaradi nuje morale krasti. Razširilo se je pijančevanje. Čezmerno uživanje alkohola je bilo pogojeno tudi s sistemom nagrajevanja. Če viničar ni hotel biti oškodovan pri zaslužku, je za plačilo vzel, kar so mu pač dali. To je pogosto bila pijača.

Socialno varnost viničarjev so v celotnem obdobju sicer poskušale reševati najrazličnejše komisije (npr. »viničarske komisije«) in zakonska regulativa, vendar je bilo vse neuspešno in neučinkovito. Socialno ogroženi sloji viničarjev so dobivali nekakšne podpore, kar pa ni zadostovalo niti na kratek rok, kaj šele, da bi to prineslo dolgoročneje rešitve. Socialna zakonodaja ni uspela prodreti, kar pomeni, da je država zavestno izrabljala težak položaj najbolj tlačenega sloja delavcev v Sloveniji.

III. Viničarstvo na Kogu v 19. in 20. stoletju

Družbeni razvoj je do skrajnosti zaostрил socialna nasprotja na vasi. Poljedelska proizvodnja je sicer nižja od industrijske, socialna nasprotja pa sredi naglo pospešenega razvoja postajajo izrazita v dveh skrajnostih, ki sta veleposest in viničarija z vsemi priveski. Do teh skrajnosti nujno in nevzdržno silijo družbeni odnosi vse plasti kmečkega ljudstva, toda tako, da bo zadnji člen v verigi dogajanja: tu nekaj stotin vladajočih bogatašev, tam zemlje oropane, lačne množice kmečkega ljudstva, vaških proletarcev; sredi pa nepremostljiv prepad.¹¹ Prvotno uživalni lastnik, ki se je naselil v gorskopravnem vinogradu, ni bil osebno

podložen. Plemstvo je zato poskušalo takšno naselitev preprečevati. S predpisi so zagrozili, da bodo porušili bivališča takšnim naseljencem, vendar pravega učinka ni bilo.

Zato najdejo fevdalci v 16. stoletju izhod v tem, da se vinogradi spremenijo v pravdno zemljišče toliko časa, kot traja naselitev. Tako postane gorskopravno kajžarstvo podložno. Primarno socialno plast v vinskih goricah tako

Stara razglednica Koga.

tvorijo kajžarji. Prav v tem času pa se prične vdor tujih, predvsem meščanskih lastnikov vinogradov. V vinogradih naseljujejo kot delovno silo gostače, tako da se pričnejo razvijati deputatna razmerja.¹²

Čeprav pravi izvor viničarskega razmerja ni docela pojasnjen, je njegova zgodovinska podlaga očitno zelo stara meščanska posest na večjih vinogradniških parcelah.

Prva viničarska razmerja so se najverjetneje izoblikovala s pojavom gostačev, pozneje pa tudi s tem, da je sogornik prodal svoj gorskopravni vinograd meščanu in ostal na njem kot obdelovalec. Največji obseg je viničarsko razmerje dobilo v 19. stoletju, po zemljiški odvezi in pojavu trtne uši.¹³

Viničar je tista izrazita plast slovenskega kmečkega ljudstva, čigar družbeni položaj je enak položaju proletarca v dvorazredni kapitalistični družbi. V Halozah in Slovenskih goricah skupno z dninarji, kočarji in želarji predstavljajo viničarji veliko večino prebivalstva.¹⁴

V prvi polovici 20. stoletja je od vseh vinogradnikov v Jeruzalemskih goricah »gospoda« imela v lasti kar

¹¹ Jože Kerenčič, Študij o naši vasi, LZ, LVI, Ljubljana, 1936.

¹² Prav tam.

¹³ Borut Belec, Agrarna geografija Ljutomersko-Ormoških goric, doktorska disertacija, Maribor, 1964, str. 44.

¹⁴ Katja Karba: Viničarstvo na Kogu v tridesetih letih 20. stoletja, Zgodovinski listi št. 1, Ljutomer, 2001.

¹⁵ Jože Kerenčič: Študij o naši vasi, LZ, LVI, Ljubljana, 1936.

¹⁶ Katja Karba: Viničarstvo na Kogu v tridesetih letih 20. stoletja, Zgodovinski listi št. 1, Ljutomer 2001.

57,36 %, cerkve 11,32 %, grofje 8,74 %, drugi 37,30 %. Na Kogu je 45,52 % zemlje vinogradov. Od tega je bilo 43 % vseh vinogradov v lasti tistih, ki niso živeli v Jeruzalemskih gorica (tujci, meščani).¹⁵

Na Kogu so imeli vinograde:¹⁶

- kmetje: veliki kmetje so bili Breznikovi in Košarjevi s Koga. Breznik je imel 5 ha vinograda na Gomili ter nekaj hektarjev na Malem Kogu. Tam je imel tudi dve viničariji. Drugi večji kmet je bil Košar, ki se je ukvarjal predvsem z vinogradništvom. Imel je 10,3 ha vinograda na Kogu in tri viničarije;
- mali kmetje: imeli so nekaj vinogradov, vendar so ti bili manjši (1–3 ha). Nekateri srednji kmetje so imeli tudi do 4 ha vinogradov in dve viničariji. Na Kogu so imeli vinograde tudi kmetje iz drugih vasi (Razkrižje, Lukavci). Veliko kmetov pa je prihajalo tudi iz Medžimurja (Čakovec) in Središča. V njihovi lasti je bilo kar 25 viničarjev;
- Občina Ljutomer: v Jeruzalemskih gorica je imela 5,5 ha vinograda;
- bogati meščani, grofje in tujci: zemljiška »gosпода« Kodolitsch iz Nemčije je imela na Gomili 16,7 ha vinogradov ter veliko viničarij;
- ormoška grofica Wurmbbrand Georgievits je bila lastnica 30 ha vinogradov. Na Gomili je zato imela 10 viničarij. Bogati meščan Ozmeč iz Ormoža, ki je bil vinski trgovec, je v tridesetih letih 20. stoletja postal lastnik vinogradov in viničarij, ki so bile prej v lasti grofice Wurmbbrand. Grofica je zemljo izgubila zaradi zadolženosti. Zato je njene dolgove prevzela Ljubljanska banka ter jih okrog leta 1940 prodala Ozmeču;
- cerkev: Cerkev Sv. Bolfenka na Kogu je imela nekaj vinogradov ter eno viničarijo na Kogu;
- salezijanci iz Veržeja so poleg vinogradov imeli tudi nekaj viničarij;
- velikonedeljska uprava nemškega viteškega reda je imela v Jeruzalemskih gorica 36,2 ha vinograda.

Na Kogu je bilo 42 viničarij, na Gomili 30, v Lačavesi 15, v Jastrebcih 13, v Vuzmetincih 26, na Vitanu 22.

Od tega jih je bilo največ v lasti ljutomerskega meščanstva in zemljiške gospode zunaj naše države.

Jože Kerencič v svoji sociološki študiji »Študij o naši vasi« opisuje ekonomske in socialne razmere viničarjev v 20. stoletju in še posebej v času tik pred prvo svetovno vojno.

Življenje viničarjev je bilo odvisno od tega, kakšnega lastnika so imeli. Najrevnejši so bili kmečki viničarji. Veliko jih ni imelo zemlje, da bi si pridelali vsaj nekaj krompirja in koruze. Pridelek so dobili pri kmetu, kar so morali odplačati z delom.

Viničarji viteškega križniškega reda iz Velike Nedelje ter viničarji na samostanskih in »gosposkih« vinogradih so živeli nekoliko bolje. Bili so premožnejši od kmečkih viničarjev. Plačilo so dobivali v denarju vsak mesec, vendar pa so gospodarji s plačilom pogosto zamujali. Res pa je, da so imeli več zemlje in živine za svoje potrebe. Zato so nekateri viničarji živeli bolje kot kmetje (predvsem mali kmetje), ki so morali plačevati davek, pa tudi toliko zemlje in živine niso imeli kot viničarji.

Kmetje so imeli kar spoštljiv odnos do viničarjev, za razliko od tujcev in meščanov. Opazne razlike so bile tudi med območji. Na gričevnatem območju (Kog, Gomila) so živeli predvsem viničarji, na ravninskem delu (Vodranca) pa lastniki viničarjev – kmetje.

Razmere, v katerih so živeli viničarji v tem času, lahko označimo kot polfevdalne.

Za svoje delo so dobivali le miloščino, večino sadov njihovega dela so si prilaščali lastniki, predvsem tujci, ki so jih poleg vsega še zaničevali in sramotili. Viničar je bil za lastnika nekaj vreden le tisti čas, ko je bil pri polni moči in malo tudi v času volitev.

Ko je zbolel ali ostarel in oslabel, je ostal brez vsake socialne varnosti. Najnujnejša zdravila in bolniška postelja sta mu bili sicer zagotovljeni z »ubožnim spričevalom«, vendar se jih je največ začelo zdraviti šele, ko jim je bilo res hudo in jim je organizem že skoraj odpovedal.

Izredno visoka umrljivost viničarskih otrok je obdržala »viničarski stalež« samo zaradi visoke natalitete in tako so lahko lastniki vinogradov med njimi izbirali predvsem tiste, ki so bili pripravljeni dosledno spoštovati njihove pogoje in zahteve.

Viničar je bil obsojen na viničarstvo do smrti. Le redki viničarski otroci so se lahko izučili za kakšno obrtno dejavnost.

Stanovanjske razmere viničarjev so bile slabe. Imeli so navadno samo en bivalni prostor, če so imeli srečo pa

še majhno dimno kuhinjo, vse z razmajanimi in prepišnimi okni in vrati. Poleti je bilo v prostoru prevroče, pozimi premrzlo. Kurjave je bilo zelo malo, prav tako čiste pitne vode.

Ženske viničarke so bile pri štirideseti letih že zgarane in ostarele, za človeka, ki je umrl pri šestdesetih, so govorili – »saj je bil že zelo star«. Mnogi ostareli viničarji so bili v starosti prisiljeni beračiti. Tisti, ki so prejeli minimalne podpore, so se morali zadovoljiti s simboličnim zneskom 30 dinarjev mesečno. Za to miloščino so lahko kupili le šest kilogramov črnega kruha, en kilogram koruzne moke, pol kilograma sladkorja, zavitek Knajp kave in nič drugega. Ko je viničar umrl, so mu lahko privoščili le beraški, skoraj sramoten pogreb.

Mnogi viničarji so tudi brez privolitve svojega gospodarja poleti odhajali kot mlatiči z ročnim cepcem na Mursko polje, v Medžimurje (celo do Kotoribe) ter v bližnje okoliške vasi. Nekateri so mlatili tudi na domovih svojih gospodarjev.

Mlatev je bila trda tlaka, ki je trajala tudi do 18 ur dnevno. Mlatci so takšno težaško delo prenašali samo zato, da so jeseni pripeljali domov desetino ali enajstino namlačenega žita kot svoj zaslužek. To je nekako rešilo prehrano v dolgih viničarskih zimah, na žalost pa je bilo med viničarji še več takih, ki jim je kruha primanjkovalo že od božiča.

Mnogi viničarji so jedli jajca le za veliko noč, in kadar je kdo težje zbolel. Vsa jajca so morali prodati, da je bilo pri hiši vsaj nekaj denarja za sol (največkrat le živinsko), malo koruzne moke, petrolej in morda še za malo tobaka.

Ljudje so bili podhranjeni. Nataliteta prebivalstva je bila visoka, umrljivost še večja.

Šolska kuhinja, ki je v najhujših zimah iz brezplačno nabranega krompirja, koruzne moke in nekaj drugih nabranih kmetijskih pridelkov pripravljala brezplačna kosila za najrevnejše viničarske otroke, je bila še preslabo organizirana, saj je mnogo lačnih otrok ostajalo brez kosila, čeprav številni doma niso imeli niti zajtrka.

Viničarska družina

Viničarska družina je bila navadno mnogoštevilna. Ni bila delovna enota kakor gruntarska družina, niti v smislu industrijskoproletarske družine. Delovno okolje viničarja je bilo mnogo bolj raztreseno, raztrgano v prostoru, času in sodelavcih, medtem ko je bilo pri gruntarju oziroma industrijskem proletarcu celovitejše. Kakor je bil viničar posredno del vaškega okolja, se je to zaradi pogoste selitve viničarja često tudi spreminjalo.

V viničarskih družinah je bilo kljub temu da je veliko žensk na skrivaj delalo splave, kar veliko otrok, ponekod tudi do deset in več.

Kmetje so radi vzeli take družine na delo, saj so si s tem zagotovili delovno silo. Po drugi strani pa so bili otroci tudi v breme. S starši so šli na delo izključno zato, da so se tam najedli. Otroci takrat, ko so morali delati, niso obiskovali šole.

V nekaterih viničarskih družinah so poleg viničarja oziroma viničarke v hiši živeli še starši, njihovi bratje in sestre.

Življenje viničarjev je bilo težko. Predvsem ženske so bile polno zaposlene, morale so delati enako kot moški, tudi če so imele majhne otroke. Ko so šle na delo, so otroke zaprle v hišo ali jih vzele s sabo. Po porodu nista minila niti dva tedna in že so morale na delo.

Odnos med ženo in možem je bil najbolj zaostren, ko so moški pijani prihajali s »pušišankov«. Takrat so bile žene pogosto tepene. Predvsem kmečki viničarji so s pijančevanjem zapravljali denar. Nekaj viničarskih družin, čeprav redke, je denar varčevalo, da bi svojim otrokom omogočile izobraževanje.

Mati

Viničarka, gospodinja in mati, je bila suženj, ki je upravljala dom, rodila in redila otroke in hodila v težake. V urah, ko so ostali delovni člani družine počivali, mati ni imela miru. Morala je kuhati, skrbeti za hrano živini, v opoldanskih urah in zvečer, ko se je vrnila z dela, je morala postoriti še gospodinjske opravke. Viničarske matere so mnogo rojevale. Otroci, sicer sad ljubezni, so bili često spočeti v pijanosti. Matere v visoki nosečnosti so morale opravljati težka opravila, zato je bilo mnogo porodnih in predporodnih nesreč.

Ob porodu so imele slabo postrežbo, zato ni bilo časa za počitek v postelji.

Otroci viničarjev

Viničarska družina je bila običajno številčna. Ker je imela mati polne roke dela, so najmlajše otroke pazili manjši otroci ali onemogli sorodniki. V času kosila so pohitele domov, da so podojile majhne otroke. Številni otroci, ki jih viničarski starši niso mogli prehraniti, so morali zgodaj od doma. Šli so služiti h kmetom kot pastirji in hlapci. Otroke so na delo navajali zelo zgodaj, nekje od petega leta dalje. Pasli so krave, svinje in purane, nabirali suhljad za kurjavo, nosili rožje iz gorice, hodili po vodo. Ko so bili večji, nekako od trinajstega leta naprej, so opravljali že vsa dela odraslih in hodili tudi na »tabrh« (dnino). Končali so lahko le nekaj razredov osnovne šole, saj zaradi dela mnogokrat niso mogli k pouku.

Rojevali so se slabotni. Izčrpano in sestradano, deloma z alkoholom zastrupljeno materino telo, jim je dalo življenje, vendar so že v prvem obdobju občutili, kaj je lakota. Otroci so bili veliko in zavestno ter nujno breme družinam, posebno materam pri delu, zato so bili deležni raznih načinov omamljanja (sesanje maka v cunji, v žganico (šnops) namočenega kruha itd.), da bi večino časa, ko je bila mama odsotna, spali, in kletk, da so ostali v njih zaprti, kje v kotu bajte, v varstvu starejših otrok.

Le redko je mati smela vzeti otroka s seboj na delo, v glavnem le h gruntarju, da ga je nahranila. Otroci predšolske in šolske dobe so bili prepuščeni sami sebi. Ni bilo časa, da bi se ukvarjali z njimi. Mnogo jih je bilo lačnih, občutili so pomanjkanje vsega, kar je bilo nujno potrebno za življenje. V tem pomanjkanju in v brezdelju (starejši otroci so pomagali pri gospodinjstvu) so se v njih razvijali zagrenjenost in manjvrednostni kompleksi, ki so privedli do raznih ekscesov, kakor so tatvine, mučenje živali in ptičev, spolnih zablod (spolno občevanje tudi desetletnih otrok ni bilo redek pojav, občevanje z živalmi itd.), potepuštvu, škodoželjnost.

Ob pomanjkanju najnujnejšega in ob teh duševnih zablodah so otroci izgubljali smisel in potrebo po izobrazbi in po šoli. In tako so se v rastočem, telesno in duševno sestradanem otroku razvijale lastnosti pastirčka, ki so osrednja bit viničarskega življenja. Ta se je manifestirala v težnji za zadostitvijo trem elementarnim potrebam: po kruhu, po pijači in po spolnosti.

Dokler je viničarski otrok še obiskoval šolo, se je manifestirala prva želja jasno, kričala je iz slabotnega, v cunje odetega telesa in bledih lic; druga je bila prikrita in sladkobna, tretja grenka, in je ležala kot breme v podzavesti in se manifestirala v ekscesih. Prva želja ni našla utešitve, drugo in tretjo so preganjale kazni.

Ko je slaboten viničarski otrok končal šolo, se je vključil v delovno skupnost odraslih, svoje želje, notranje in zunanje, je lahko svobodno izražal. Toda zagrenjenosti se ni rešil nikoli. Kruh, pijača, ljubezen. Ljubezen, često podprta s pijačo, je rojevala otroke. Potreba po kruhu je postala večja, utešitev manjša.¹⁷

Bivalne razmere viničarjev

Visoki, gosposki, zidani hrami so, poleg cerkva, raztreseni po najlepših grebenih. Imajo prostorne kleti, kjer hranijo odbrano vino. Malokje je vmes kmečka viničarija s kletjo, v kateri je redko vsaj odbrano vino. Hrami kraljujejo čez vse ozemlje. Večinoma so brez ljudi, letno pride gospoda na oddih, na trgatev, pospravljat vino.

Drugače pa od nekod narekuje delo po glavnem viničarju ali »šafarju«, ki živi v za spoznanje boljši zidani bajti. Tesne, napol krite podrtije ob klancih ali pod vinogradi pa so zatohle in nezdrave. »Šafar« gospodari v imenu gospodarja, on je posredovalec med gospodo in viničarji, on je bil prvi in odličen služabnik. Pod rebri gričev in po dolinah so gruntarski hrami z gospodarskimi poslopji, iz ilovice zbite »blatjače« kočarjev in želarjev.¹⁸

Večina viničarij je imela le dva prostora. Črno kuhinjo in sobo, kjer so preživljali pretežni del dneva. Nekatero hišo so imele tri prostore – prvo »hižo«, kuhinjo in zadnjo »hižo«. Večje viničarije pa so v prizidku imele še prešo ter vinsko klet. V klet, kjer so kmetje shranjevali vino, viničarji niso smeli. Dostop so imeli samo do preše. Pozimi so v tem prostoru shranjevali drva. Tla so bila zbita iz zemlje, lesena tla so bila redkost. Hišo so ženske v glavnem belile le od zunaj. Za beljenje so uporabljale apno. Pred II. svetovno vojno so bile viničarske hiše pokrite s slamo. Večina teh je med vojno, med divjanjem fronte, pogorela.

¹⁷ Jože Kerenčič, Študij o naši vasi, LZ, LVI, Ljubljana, 1936.

¹⁸ Prav tam.

Stara in novejša zidanica.

Stanovanjska oprema v viničarski hiši je bila skromna in revna. V kuhinji so imeli štedilnik, mizo, nekaj »kaslov« (predalnikov), v sobi sta bili po navadi dve postelji. Otroci so spali na eni postelji, kar trije do štirje na eni, ali pa na krušni peči. Tudi mož in žena sta spala v tej sobi, včasih tudi širše sorodstvo. Postelje so bile napolnjene s slamo, pokrival oziroma odej niso poznali. V mrzlih zimskih nočeh so se pokrivali s suknjami.

Viničarij danes na območju Koga ni več mogoče najti, kar je posledica popolnega razdejanja Koga v II. svetovni vojni. Z vidika proučevanja stavbne dediščine je to velika škoda, saj so na ruševinah nekdanjih »vencerlij« zrasle popačene obnovljene zgradbe, ki ne sodijo v okolje goric.

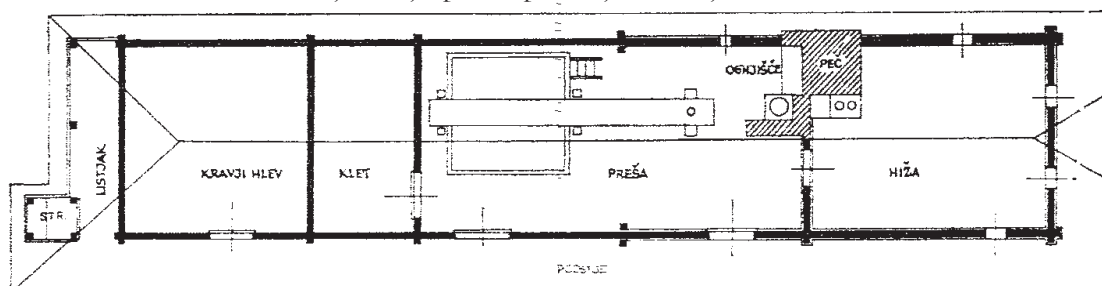
Zato je prav, da z nekoliko podrobnejšim zapisom bivalnih razmer viničarjev ohranimo spomin na ta pomembni socialni element viničarskega življenja.

Kmečki viničarji, ki jih je bilo največ, so živeli na slemenih vrhov, kjer so imeli kmetje manjše vinograde, v viničarijah ali vencerlijah (cimprača – panonska hiša). Izdelane so bile iz lesa in krite s slamo. Kot dopolnilo (za tla, ognjišče in stene ob peči) so uporabljali ilovico in kamenje. Bile so to nizke, dvo- ali trocelične stanovanjske hiše, z lesenimi stenami, ki so bile ometane z ilovico, pomešano s plevami ali posušeni kravjaki in pobeljene z apnom, zbitimi ilovnatimi tlemi, lesenim stropom, majhnimi okni (na okna se je včasih plačeval davek – glede na število oken in velikost) in podaljšano slamnato streho (podstenje), ki je vedno in ob vsakem času nudilo zavetje stanovalcem.

Detajl cimprače.

Tloris hiš je bil podolžen, redko na vogal. Vhodna vrata so vodila v vežo – »priklet«, kjer je stala lestvica za »nahiš« (podstrešje), za vrati pa je viselo ali stalo razno priročno orodje (sekira, žaga, verige, bati, ...). Ob vhodu v kuhinjo je bila klop s škafi in vrči za vodo, nad njo je visel »skledjak« (sklednik). Ob steni je ponekod stala še omara za živila, najrevnejši pa so uporabljali skrinjo.

Tloris stegnjenega viničarskega doma.

V kuhinji je bilo kurišče za peč in »komen« (majhno ognjišče), na njem in ob njem pa ognjiščni pribor: »bürkla«, metla, grebljica, lopar, valek in »trenfus« (trinožnik).

V kotu kuhinje je bil marsikje vzidan žganjarski kotel. En ali dva škafa in bat za pripravo svinjske hrane so stali na tleh. Na zidu je visela polica za lonce. V kuhinji se je zadrževala samo gospodinja ob kuhanju.

Iz prikleti so vrata vodila levo ali desno v »hižo«, ki je bila edini bivalni, delovni in spalni prostor (tudi edini ogrevan). Za vrati je stala peč s klopni, pod katerimi so bili čevlji in pripomoček za sezuvanje (zajec ali hlapec), nad njimi pa pritrjene »štange« (drogovi) za obešanje oblačil. V nasprotnem kotu je stala miza, ob njej klopi, v kotu križ in na steni ena ali dve sliki. Ob steni je stala postelja. Na steni za vrati je bil obešalnik, pod njim pa »ladica« (skrinja).

Zibko so imele redke družine in majhni otroci so spali v »brljučjaku« (tudi »tubl na kotačih«), nekakšnem predalu na kolescih, ki so ga podnevi porinili pod posteljo. Ležišča so si zvečer pripravili tudi na klopeh ob peči, saj spanje v hlevu ni bilo v navadi. Zbita ilovnata tla so bila »tlakovana« s kamni, po sredini, kjer so potekale poti iz enega v drugi prostor, so bile položene lesene deske.

V podaljšku hiše je stala »štala«, hlev za svinje in »listjak«, izjemoma je bila dodana še preša. V kleti so kmetje hranili jabolčnik in vino.

Gradnja hiš je bila preprosta: na zbita ilovnata tla so položili hrastove tramove – »podseke«, nanje pa smrekove, v vogalih vezane v križ (»na cinkl«) in med seboj spojene s smrekovimi klini. Z ilovnatim blatom so zaprli špranje, lesene strope premazali s telečjo krvjo, »tlakovali« ilovnata tla in položili »hodne« deske, ometali stene (ilovica s posušeni kravjaki ali plevami) in jih pobelili z apnom, le da je spodnji zunanji rob ostal temen (apno so zmešali s kravjaki in sajami).

Poudarek so taki hiši dajale »svisle« – lesen rezljan opaž na vrhnjem delu končne stene, omejene z robovoma strehe. Deske opaža so bile na robovih vbočene-izbočene in koničasto oblikovane, tako so sestavljale ornament. Nekateri opaži so bili tudi poslikani. Slamnate strehe so zamenjale strehe iz lesa ali opeke, ko so žitarice pričeli gnojiti z umetnimi gnojili, saj slama ni bila več kvalitetna. Postala je »pühla« in je vzdržala komaj dobrih 5 let namesto 30 do 40 let kot nekoč.

Premožnejši kmetje so že v zadnji desetletjih 19. stoletja take hiše zamenjali z zidanimi in kritimi z opeko. Tloris se je malo razširil (več prostorov – »zadnja« hiša, kamra, shramba). Hiše so bile podkletene in zato za dve ali tri stopnice dvignjene od tal. Krasila so jih rezljana vrata in poudarjeni okenski okvirji.

Gospodarska poslopja (parma – za slamo, skedenj za mlatev, konjska in kravja štala, kolarnica – za shranjevanje vozov, ...) so skoraj povsod stala ločeno od bivalne zgradbe.

Zemlja, živina in ljudje

Glavna kultura je bil vinograd.

Gospodarstva so se delila v grofovsko – kloštrsko veleposest, domača in tuja gospostva, grunte, nagornjaštva, želarstva, kočarstva, viničarije.

Večina glavne kulture – vinogradov je bila v lasti grofov, veleposestev, kloštrov in ostale gospode. Ti so imeli največje parcele, raztegnjene na prvovrstna vinorodna pobočja. Le redko je bila vmes večja parcela kakega gruntarja, večinoma pa so bile last gruntarjev in nagornjakov ostale poljedelske kulture. Vinogradi so bili majhne, ozke krpe, navadno brez viničarije. V gosposkih vinogradih so gojili sortno trsje, v kmečkih je bilo to navadno že težje. Tudi velika gospodarstva so imela ostale poljedelske kulture, toda le tu in tam so jih obdelovali viničarji zase, in še to večinoma s tujo vprego.

Gosposki hrami so bili večinoma prazni, obdajale so jih obširne parcele zemlje, bili so brez živine, le viničar ali »šafar« sta imela nekaj glav živine, kolikor sta pač zmogla. Zemljo so obdelovali težaki.

Gruntarji so imeli zemljo, precej živine, precej ljudi; zemljo so obdelovali sami in s težaki. Želarji in kočarji so imeli malo zemlje, malo živine, veliko ljudi; obdelovali so tujo in svojo zemljo, hodili na delo h gruntarjem in h gospodi za težake.

Viničarji so bili brez zemlje, brez živine, le redko bogastvo sta jim bila krava in svinja; imeli so mnogo ljudi. Obdelovali so tujo zemljo, hodili za težake h gospodi in gruntarjem. V zameno, da so lahko bivali v viničarski hiši, so obdelovali vinograd. Ti vinogradi so bili obsežni. Veliki so bili 1–4 ha, nekateri pa tudi do 8 ha. Ležali so ob viničarski hiši. Zraven tega je bilo ob hiši nekaj zemlje (njiva, ponekod tudi travnik). To

zemljo je lahko obdeloval le tisti viničar, ki je imel živino, po navadi je to bila ena krava, zelo redko več. Viničarji pri tujcih (pri Kodolitschu iz Nemčije) so običajno imeli dve kravi in nekaj svinj (1 do 2, nekateri celo 4). Nekateri so imeli svinje pri kmetih in tudi to so odplačevali z delom (9 dni dela za enega prašiča). Ponekod je bil ob viničarijah še sadovnjak. Veljalo je pravilo, da viničarjem ni bilo dovoljeno vzeti sadja iz tega sadovnjaka. Prav tako grozdja iz vinograda ne. Otrokom je bil vstop v vinograd prepovedan, razen takrat, ko so pomagali pri delu.

Svojo zemljo so viničarji lahko obdelovali zjutraj ali zvečer, saj čez dan ni bilo časa, ker so morali delati v vinogradu gospodarjev. Ko so jim kmetje prišli orat, so to morali odslužiti z delom. Veljalo je pravilo, da je gnoj od živine, ki jo je imel viničar, v prvi polovici leta šel v gospodarjev vinograd, v drugi polovici leta pa ga je viničar lahko uporabil za svojo krpico zemlje.

Viničarjevo delo na zemlji

Viničarji so bili dolžni opravljati vsa potrebna dela v vinogradu, da so odslužili bivanje. Za ostala dela, ki so jih opravili, naj bi dobili plačilo v pridelkih, včasih tudi v denarju. Mali viničarji so imeli le redko toliko zemlje, da so pridelali dovolj hrane. Zato so imeli zemljo v najem pri gospodarju ali pri katerem drugem kmetu, kar so odslužili s »tabrhom« (delom). Kmetu so odsluževali tudi prevoze, za rejo krave ali druge živine in drva za zimo. Če je gospodar dovolil, so si nasadili fižol in drugo zelenjavo po vinogradu, če je bilo kaj zemlje zraven vinograda, pa so si lahko posadili krompir, korenje in koruzo. Rožje iz vinograda so smeli uporabljati za kurjavo, travo pa za živinsko krmo.

Za viničarje je veljal tudi poseben režim pri gojenju kokoši, ki so jih morali vsako leto s 1. avgustom zapreti v »kobače«, vse dokler grozdje ni bilo pobrano (da ga ne bi zobale) in pa stroga prepoved zabanja grozdja. Niti sam gospodar ni zobal grozdja pred svojimi delavci in, če je sumil, da prepoved kršijo, je tudi redno kontroliral greznice, da bi med iztrebki našel koščice grozdja.

Na dan trgatve je gospodar ustrelil s pištolo ali z možnarjem in tako »pregnal kače«. Od tega trenutka naprej je postal radodaren z grozdem in otroci so si ga lahko privoščili. Trgatev je bila najbolj veselo opravilo. Priprave so zahtevale zamakanje preše in »čreslanje« novih sodov (sod so zaparili in pomivali, da so iz njega izprali tanin). Vsak nov sod (novjak) je gospodar prvič uporabil le za mošt ali sladek jabolčnik. Namakali so »püte« (brente), umili in zaparili so prešno kad, umili vse posode in orodje, ki so ga uporabljali pri prešanju.

Gospodar je pripravil »prakol«, na katerega je »pütar« vrezoval število prenesenih »püt«.

Na »prakolu« so bili vrezi tudi za več desetletij nazaj. Če je bilo dovolj »bračev« in dosti grozdja, sta dva moža na preši grozdje najprej »tretala« – na »podu« (na preši) sta pretlačila grozdje z bosimi umitimi nogami, nato so ga naložili v koš. Vse stare preše so bile lesene, delane na vreteno, s pomočjo katerega so »prešpan« (debel hrastov tram) potiskali na koš z grozdem. K temu je pripomogel tudi viseč kamen, ki je s svojo težo vlekel prešpan navzdol.

Viničar ni delal samo v vinogradu, ampak tudi na polju, v gozdu, na travniku. Razen na velikih gosposkih gospodarstvih so se viničarji udejstvovali mnogim gospodarjem; menjavali so prostor dela, kulturo obdelovanja, gospodarja in sodelavce iz dneva v dan.

Delovni odnosi so bili dvojni in so se pri večini stalno medsebojno izmenjevali: mezдно delo in delo na odslužek. Mezдно delo je bilo v glavnem omejeno v odnosih do gosposkih gospodarstev. Tu je delal viničar ob svoji hrani (»dera«), često tudi ni dobil pijače (»suha dera«). Višino mezde je določal gospodar. Vsak viničar je imel določeno obvezo. Poškropiti je moral na primer 3 ha vinograda. Dnevni zaslužek je bil 5 din

Trgatev.

(ženska ruta je stala 7–8 din, moški predpasnik – »šürce« pa je stal celo 17 din).¹⁹

Na odslužek se je hodilo na kmečko gospodarstvo. Tu je vladalo načelo: ti meni pridelek, jaz tebi delovno silo. Razen tega je moral viničar odslužiti tudi vprego za vožnjo drv, za oranje najete krpe zemlje in drugo. Tudi za mezdo je hodil delat; mezda je bila navadno večja kakor pri gospodi, tudi hrano je dobival tu. Če je imel viničar nekaj »redov« koruze ali krompirja pri kmetu, je to odslužil z delom. Za enega prašiča, ki ga je imel pri kmetu, je moral delati 9 dni.²⁰

Delovni odnosi med viničarjem in gruntarjem so bili mnogo manj zaostreni, kot med viničarjem in gospodo.

Delo na viničariji

Viničar je bil zadolžen za opravila na viničariji. Delo se je določilo s pogodbo med gospodarjem in viničarjem. Od dogovora je bilo odvisno, ali je bil dolžan opravljati tudi druga dela. Ko so opravili vsa dela na viničariji ali pri gospodarju, so lahko odhajali na dnino tudi k drugim kmetom (za večji zaslužek in preživetje).

Pozimi, ko ni bilo dela v vinogradu, so viničarke hodile od kmeta do kmeta in jih prosile za delo. Le tako so družine prišle do denarja. Viničarji so v zimskem času opravljali tudi druga dela. Viničar, ki je bil čevljar, je izdeloval čevlje za svojo družino in za druge. Temu so rekli, da gre »na štero«, šel je k neki hiši in tam ostal tako dolgo (tudi po več dni), da je vsem izdelal čevlje ali popravil stare.²¹ Nekateri viničarji so za dodatni zaslužek pletli »ceje« (košare).²²

Delo v vinogradu in delovni čas

Z delom v vinogradu so viničarji odplačevali bivanje v viničariji. Delovno razmerje je bilo določeno s pogodbo, ki je bila sklenjena vsako leto na novo. Najpogosteje so pogodbe sklepali ustno, saj na Kogu ni zaslediti virov, ki bi potrdili nasprotno. Za kmeta so delali od pomladi do jeseni. V vinogradu so imeli točno določena dela (druga kop, vezanje, škropljenje z modro galico, obvezovanje, pletje, vezanje z rafijo), ostala, ki jih niso določili, so bila plačana. Vsa dela so opravljali ročno.

Viničarjev delavnik v vinogradu se je začel ob 7. uri, končal pa ob 18. uri. Med 12. in 13. uro so imeli »jüžino« (malico). To malico so si viničarji prinašali s sabo. Največkrat so jedli le kruh in čebulo. Pili so jabolčnik. Med delom so imeli četrto ure počitka. Nekateri viničarje (predvsem viničarje, katerih lastniki so bili tujci) je pri delu nadzoroval »šafar«.

V vinogradu so delale tudi viničarke. Ker so zraven dela morale skrbeti tudi za otroke in kuhati, so čas med malico podaljšale, zato so na delo velikokrat zamujale. To se jim je kasneje poznalo pri plačilu.

Ko so otroci zrasli, so delali tudi oni. Večinoma so pomagali pri nošenju vode (škropiva) v lončenih vrčih ali v drugi posodi pri škropljenju vinogradov. Prav tako so vodo pomagali nositi starejši ljudje. Lastniki viničarjev so zahtevali od njih predznanje o delu v vinogradu, kar ni bilo težko, saj se je vse znanje o vinogradniških delih prenašalo iz roda v rod.

Plačevanje viničarskega dela

Viničarji so v vinogradih delali zato, da so lahko stanovali v viničarskih hišah. Plačilo za delo se je od gospodarja do gospodarja razlikovalo. Kmečki viničarji so bili največkrat plačani v naturalijah (koruza, krompir), le redko so dobili za plačilo denar. Tuji lastniki viničarjev so delo plačevali v denarju, nekateri redno, drugi pa z zamudami. Le veleposestniki s plačili niso nikoli zamujali. Plačevali so vsak teden (običajno ob sobotah). Enako so plačevali delavce, ki so pomagali viničarjem pri delih. Kriteriji glede plačila so bili dogovorjeni že vnaprej. Vsako zamudo ali izostanek od dela so odšteli od plače. Plačilo je bilo odvisno tudi od kvalitete dela in od starosti, saj so plačilo za delo dobili samo tisti, ki so dopolnili 16 let.

Konec jeseni, v času martinovega ali za novo leto, so imeli obračun. Viničar si je vse leto zapisoval stroške in delo, ki ni bilo določeno v pogodbi. Z gospodarjem sta naredila obračun, gospodar pa je primaknil tudi

¹⁹ Marica Lihtenvalner.

²⁰ Marica Lihtenvalner.

²¹ Tako pripoveduje Terezija Zorec o svojem očetu.

²² Informatorka Marija Plemenič.

nekaj vina. Za dodaten zaslužek so viničarji »šmuglali« (tihotapili) različno robo čez mejo, največkrat med II. svetovno vojno. To so počeli predvsem za golo preživetje.

Obleka viničarjev

Viničarjeva obleka se je razlikovala od kmetove. Varčnejši so imeli boljšo obleko kot tisti, ki so denar zapili. Res pa je, da se obleka, ki jo je nosil viničar, ni veliko razlikovala od tiste, ki jo je nosil mali kmet. Največje razlike so se opazile v cerkvi.

Moški so ponavadi nosili »robače« (srajce), hlače in modre »šürce« (predpasnike), ženske pa obleke ali krila (»jânjke«). Obleko so kupovali, nekaj so je »nafhtali« (naprosili) od bogatih gospodarjev. Veleposestniki Košarjevi s Koga so za praznike svojim viničarjem kupovali obleke.²³

Ženske so poleg kril, ki so jim rekle »kikle« ali »jenke«, nosile tudi »klad« (obleko). Spodnje krilo ali »untršnica« je bilo sešito iz belega platna, nosile so ga poleti in pozimi. Obvezen kos garderobe je bil tudi predpasnik iz platna ali »fürtoh«.

Viničarski otroci so se prepoznalo prav po obleki. Nosili so najbolj ponošene obleke in raztrgane čevlje, če so jih sploh imeli. Čevlji so bili iz svinjskega usnja. Od spomladi do jeseni so hodili bos. Oblek si otroci med seboj niso menjavali, saj so bile vse bolj ali manj strgane.

Največ oblek so imeli iz »porhata« (flanela). Pozimi so obleke shranjevali v omari, v katero so položili naftalin. Obleke so oprali doma v škafih ali pa v mlakah (na riplanki – deski za pranje perila).

Vsako soboto so se okopali, oprali tudi svoje obleke, da bi bili sveže oblečeni za nedeljsko mašo. Obleke za v cerkev so bile boljše in lepše. Ženske so oblekle volneno, belo ali pisano bluzo ter črno krilo, moški pa sive ali rjave »gvante« (obleke). Črne obleke so moški uporabljali le za pogrebe. Viničarji so imeli samo ene čevlje, narejene iz svinjske kože. Tudi te so si v soboto zvečer umili in zložili za nedeljsko mašo.

Prehrana viničarjev

Narava je viničarju določala ritem dela. Člani družine so se dnevno hranili na delu (pri kmetu) ali tudi ne (»dera«). Med delovnimi urami je bilo težko pripraviti zdravo in količinsko dovolj bogato hrano, četudi bi razmere dovoljevale, zato se je v viničarski družini kuhalo navadno le zjutraj za ves dan, skromno in enostavno; opoldne so použili tisto malo, kar je ostalo od zjutraj. Prehrana viničarja je bila slaba in enolična ter je poleg vseh ostalih tegob bila tudi vzrok nezdravim razmeram, v katerih je viničar živel.

Na vsakodnevem jedilniku so bile jedi iz krompirja, fižola, zelja, repe, prežgana juha, koruzni ali ajdovi žganci, koruzni ali rženi kruh ter mleko.

Meso, jajca in beli kruh so bili na jedilniku le izjemoma, po navadi ob večjih praznikih: veliki noči, božiču in trgatvi. Ob praznikih so imeli na mizi boljšo in raznolikejšo hrano. Navadno je bila to goveja juha z mesom, pa tudi pecivo so spekli. Sladkor so kupili prav tako samo za praznike, kava je bila redkost.

Vsakdanji pijači sta bili voda in jabolčnik, ki so ju pili tudi otroci.

Za zajtrk so po navadi jedli žgance z mlekom, tisti, ki mleka niso imeli, so jedli kar same žgance, pa tudi koruzno ali prežgano juho. Za »obed« (kosilo), če jim je delo to dopuščalo, so imeli krompir v oblicah in kislo zelje, fižol in zelje, žgance in zelje, fižolovo ali krompirjevo juho ipd.

Za večerjo so revnejši pojedli, kar je ostalo od kosila. Jed so zabelili z zaseko, a bolj skromno, ker so morale ene koline zadostovati za vse leto. Kruh so pekli doma, enkrat tedensko po nekaj hlebcev. Kljub temu da so vino pridelovali, so ga pili le izjemoma. Le takrat, ko jim ga je dal gospodar kako »kupico« (kozarec).

Majhni otroci so pili mleko, »grijes« (prepražena bela moka z mlekom) in jajca.

Doma so viničarji sušili jabolka. Krhlje so si nato otroci nosili v šolo. S sabo so si nesli tudi koruzni kruh.

Higiena

Viničarji za svojo higieno niso pretirano skrbeli. Umivali so se bolj poredko. Tudi preoblačili se niso vsak dan. Umili so se vsako soboto za nedeljsko mašo. Za umivanje so uporabljali doma narejeno milo.

²³ Marica Lihtenvalner.

Nekateri viničarji so imeli tudi studenec. Iz njega so dobili čisto vodo, da so lahko prali obleko ter posodo (v lesenih banjah). Tisti, ki pa niso imeli studenca doma, so obleke prali v bližnjih potokih na lesenih deskah. Viničarke so včasih opravljale gospodinjska dela ter prale tudi vso noč. Lug za pranje oblek so naredile iz pepela bukovih drv. Pred viničarijami niso imeli napeljanih vrvi za obešanje perila. Obleke so (oprane ali neoprane) ležale kar na kupih rožja. Zaradi slabe higijene so otroci velikokrat prihajali v šolo z ušmi in bolhami. Ženske pa so okužbe staknile pri nosečnosti, porodih, splavih.

Družbeni odnosi

Med viničarji je bilo razvito poznanstvo, tesneje med sabo niso bili povezani.

Jože Kerencič trdi, da o pravi proletarski zavesti pri njih ne moremo govoriti, »zakaj nujno bi morala biti ona notranja in nepremagljiva sila, ki zatirani razred vodi in krepi v borbi, v samoobrambi življenjskih prilik, in ki ji je najizrazitejša vsebina organizirani odpor zoper zatiranje.« Vse to pa je v slovenskem viničarju bilo še nejasno in brez vidnejšega izraza.

Med vzroki, da je bilo tako, so najvažnejši tisti, ki so temeljili v delovnih odnosih:

- način izrabljanja viničarjeve delovne sile je bil neizrazit in neenoten; poleg napol fevdalnih odnosov so vladali odnosi čisto kapitalistične faze; v naši poljedelski, že tako nižji obliki proizvodnje, razvoj družbenih odnosov še ni bil stopnjevan do neoporečno vidnih nasprotij;
- mezdno delo je vaškemu proletarcu bila delna oblika delovnih odnosov;
- ob stalno se menjajočem prostoru delovanja, kjer so tudi drugi sodelavci, so se razvijale tesnejše vezi med posamezniki mnogo težje, čeprav so take vezi bile podlaga za zavestno vrednotenje skupnih potreb;
- vsaka viničarska družina je imela poleg skupnih tudi specifične, samosvoje potrebe;
- odnos viničarja do ostalih plasti na vasi ni bil enak; različen do želarja, do gruntarja in do gospode; odnos se je spreminjal z družbeno razdaljo; v zavesti še ni bil izrazit, ni bilo pravega sovražnika, ne pravega zaveznika.

Čeprav po svojem družbenem položaju proletarec, je po zavestnem odnosu do družbe viničar nerazgledan, neusmerjen, pasiven, zakrknjen, brez vrednotenja samega sebe, skratka: ima zavest »lumpenproletarca«.

To je težka obsodba. Ne obsodba viničarja, nego obsodba slovenske družbe, ki živi po svojih ustanovah: cerkvi, šoli, organizacijah mimo viničarskega življenja, ga ne skuša premakniti za ped, mu ne spremeniti toka. Ali pa deluje v smeri, ki popolnoma nasprotuje življenjskim potrebam tisočerih viničarjev, potrebam, ki bodo jutri potrebe deset tisočev, pojutrišnjem večine slovenskega kmečkega ljudstva, ki bo v teh družbenih odnosih zaživelo življenje naših viničarjev. Ali pa bo tudi zaživelo zavedno proletarsko življenje, polno zavestne, aktivne, odločne, jasne in določne borbe za kruh in ljubezen.

Tu je jedro slovenskega problema, problema rasti ali propada ljudstva, v čigar notranjo moč še verujem, le da se mora preobraziti jedro slovenske družbe, ki nosi lastno moč in nemoč ter moč in nemoč naroda, bodočih zavednih proletarcev, ali pa prodajajočih in zapitih ljudi.²⁴

Odnosi med viničarji in gospodarji

Tudi odnosi med obema slojema so se razlikovali glede na gospodarja. Viničarji so imeli boljše odnose s kmeti kot s tujci. Ti so imeli nespoštljiv odnos do viničarjev.

Ena izmed takih je bila tudi ormoška grofica. Če viničarji svojega dela niso v redu opravljali, jih je grofica nagnala. Jeseni jim je postavila rok selitve. Če se do določenega roka niso izselili, jih je vrgla na cesto.

Znan je primer, ko je družino vrgla iz viničarije na sam božič. Vzrok za odslovitev je bil ta, da ženska, ki je imela le nekaj dni starega otroka, ni prišla na delo. Grofica je le redko prišla v vinograd. Kontrolirala je tudi nadzornika – šafarja. V kleti je preverjala, če si ni prisvojil vina. Na trgatev je grofica prišla le redko. Iz Ormoža je poslala posebne nadzornike za trgatev.

Po zadolžitvi grofice je njene viničarije prevzel vinski trgovec Ozmec iz Ormoža. Spominjajo se ga kot dobrega gospodarja.²⁵

²⁴ Jože Kerencič, Študij o naši vasi, LZ, LVI, Ljubljana, 1936.

²⁵ Marica Lihtenvalner.

Tujci Kodolitsch iz Nemčije so se do viničarjev vedli nespoštljivo. Imeli so pet psov, ki so »gospoda« vedno spremljali. Bili so zelo napadalni in so se podili za viničarskimi otroci. Ti so pred njimi seveda bežali in so se morali večkrat skriti v potok.²⁶

Kmečki viničarji so bili v dobrih odnosih z gospodarji. Tudi selili so se manj. Čeprav niso imeli istega socialnega položaja, so se počutili enakovredne. Tako so na trgatvah jedli skupaj za isto mizo, kar pri »gospodi« ni bilo mogoče. Skupaj so hodili v toplice. Nekateri deklice iz viničarske in kmečke družine so se počutile kot sestre.

Mnogi viničarji so se razumeli med seboj ter si pomagali. Večkrat pa je bila prisotna tudi nevoščljivost. Včasih zaradi tega, ker so njihovi sosede viničarji bolje živeli (ker so pač varčevali). Nekateri so hodili tožiti gospodarju, če je kdo vzel kak sadež iz sadovnjaka, saj so jih za vsako tako informacijo dobro plačali.²⁷

Kmečki viničarji so se med seboj družili v gostilni (na Kogu je bilo v prvi polovici 20. stoletja 5 gostiln). Pili so in kartali. Otroci viničarjev niso imeli prostega časa. Vsega jim je pobralo delo. Če so pa ga le imeli, so ga izkoristili za druženje z ostalimi viničarskimi otroki iz sosesčine. Skupaj so praznovali praznike, kot je rojstni dan, god in drugi.

Nekateri gospodarji so imeli več viničarjev. Ti so si med seboj pomagali pri delu v vinogradu. Med seboj so se klicali ketiši, neke vrste sodelavci.

Odnosi med viničarji in širšo okolico

Razlike med viničarji in ostalimi so se kazale tudi v šoli. Najbolj očitno je bilo to pri malicah. Otroci viničarjev so s sabo prinesli koruzni kruh (nekateri niti tega ne) in sadje. Kmečki otroci pa so si s sabo prinesli beli kruh. Zato so viničarski otroci velikokrat svoj kruh na skrivaj zamenjali s kruhom kmečkih otrok. Viničarske otroke so tudi zafrkavali, ker so bili ušivi.

Kljub slabemu gmotnemu položaju viničarjev pa so se nekateri viničarski otroci kar dobro učili. Dogajalo se je tudi to, da so ostalim otrokom dajali zvezke za prepisovanje domačih nalog, da so v zameno dobili kruh. Učitelji viničarskih otrok niso obravnavali drugače kot ostalih, tudi razlik niso delali med njimi. Odnos je bil odvisen le od tega, kako se je kdo učil in kako je bil kdo priden.

V cerkvi ni bilo opaznih razlik. Edina opazna razlika je bila ta, da so viničarji morali stati na sredini, ker niso imeli denarja, da bi si kupili stole. Leva polovica je bila za ženske, desna polovica pa za moške.

Viničarje so ljudje v javnosti le redko zaničevali. Kljub vsemu pa je med viničarji in ostalimi, predvsem kmeti, bilo čutiti »razredne razlike.« Tako se ta sloj ni poročal z viničarji. Med seboj so se družili le viničarji malih kmetov, mali kmetje ter hlapci. Ponoči so skupaj pijančevali in prepevali po vasi.

IV. Kogovski viničarji v obdobju od 1870 do 1940²⁸

KOG

lastnik hiše, vinograda	viničar	nova h. št.	stara h. št.
Matija Jurjaševič	Marija Krušič, Martin Pevec	7	7
Franc Bauman	Štefan Lukman	8	6
Anton Ivanuša	Andrej Najžar, Anton Najžar	13	14
Jakob Dogša	Mihalj Cmagar	18	15
Diego Maria Imperiali, Ivan Bratuša	Štefan Vogrinec	22	1
Ivan Mihalič	Ivan Levanič	26	19
Ciril Zorec	Alojz Novak	27	87
Franc Mlinarič	Vinc Najžar	28	20
Ivan Levanič	Eva Rakovec	30	101
Karel Borko	Alojz Novak	31	22

²⁶ Marica Lihtenvalner.

²⁷ Marica Lihtenvalner.

²⁸ Status animarum Župnije Sv. Bolfenka od 1870 do 1930. leta, hrani knjižnica Minoritskega samostana na Ptujju.

Karel Borko	Marija Koroša	32	91
Matija Šalamun	Štefan Križanič	36	83
Franc Kočevar	Franc Pesrl	37	25
Jakob Herg	Ignac Smodič	39	27
Jakob Zadavec	Vinko Kosič	40	28
Franc Štampar	Alojz Lukman	46	34
Franc Črnčič	Matevž Smodič	47	89
Matilda Podgorelec	Bolfenk Perc	50	92
Josip Tomažič	Ignac Halec	54	40
Ignac Kerman	Marija Kristovič	55	82
dediči Kodolitsch	Jakob Sovič	56	50
dediči Šinko	Štefan Močnik	57	41
Franc Jureš	Jožef Levanič	58	42
Vincenc Janežič	Mihael Pokrivač	59	43
Ivan Borko	Jakob Marinič	61	45
križniška uprava	Anton Lukman	65	49
Ljutomerska župnija	Franc Bohinec	66	54
dediči Kodolitsch	Andrej Horvat	67	51
dediči Kodolitsch	Martin Ljubetič	68	52
dediči Kodolitsch	Matija Fajfar	53	69
dediči Kodolitsch	Jurij Cmager	55	70
dediči Kodolitsch	Jožef Novak	56	71
križniška uprava	Ignac Krš	58	72
Franc Šoštarich, Martin Vitan, Roza Zadavec	Julijana Škripec	59	73
križniško (muretinsko)	Jakob Damiš, Ciril Orešnik	60	74
Jože, Amalija Breznik; Ludvik Kofler	Mihajl Lukman	61	75
cerkev Središče	Milko Vrbančič	69	85
Peter Polman, Alojz Sever	Rudolf Škripec	70	87
Jože, Amalija Breznik; Ludvik Kofler	Franc Toplak	73	91
Anton Štefanec; Jože, Amalija Breznik	Marija Kosič	80	94
Ana Špešič	Andrej Smodič	100	

GOMILA

lastnik hiše, vinograda	viničar	nova h. št.	stara h. št.
Martin Kreft	Marija Koroša	3	3
Občina Ljutomer	Anton Lihtenvalner	10	12
Jožef Kovačič – Strah	Marija Lihtenvalner	10	11
Matija Ozmec, Jožef Kolbl, Jožef Tomažič	Martin Grica, Vinc Tušek	6	12
Wurmbrand – ormoško	Ivan Kolarič, Franc Grmič, Franc Lihtenvalner	8	13
Wurmbrand – ormoško; šafar: Franc Klanfar; viničarija in gosposka hiša – zid	Marija Fajfar, Ivan Domanjko, Franc Šandor	9	
Občina Ljutomer	Anton Lihtenvalner, Feliks Novak, Ivan in Franc Pevec	12	10
Wurmbrand	Ivan Fekonja, Janez Mihorič	9	14
Wurmbrand	Franc Vršič, Jakob Marinič, Pavel Strniša, Blaž Uršič	3	15
križniško	Andrej in Marija Korošec	2	17

GOMILA

lastnik hiše, vinograda	viničar	nova h. št.	stara h. št.
Franc Sršen	Anton Fajfar, Franc Šandor, Martin Ljubetič	29	18
Franc Sršen	Neža Pevec, Franc Vršič, Albert Nemec	3	15
Franc Puconja	Mihael Lihtenvalner, Martin Meznarič	28	21
Matilda Zadravec, Farkaš	Bolfenk Lihtenvalner, Franc Kovačič, Franc Štrman	26	22
Mihael Zadravec, Mihal Bratuša, Marko Cajnko	Jožef Pevec, Terezija Šulek, Andrej Smodič	27	23
Jožef Vaupotič	Fridrih Lebar, Ferdinand Šulek, Franc Pevec	24	26
Občina Ljutomer	Andrej Smodič, Vinc Kosič, Franc Vršič	23	27
Mihael Belec, Postružnik; viničarija pod žlakom	Anton Pajek, Franc Štrman, Karl Lebar	33	28
Jakob Vaupotič	Jakob Vogrinec, Janez Vogrinec, Franc in Matej Lebar	21	29
Friderik Zidarič, Roza Kuharič - Rajhthamer	Franc in Matej Lebar, Jakob in Janez Vogrinec	36	31
Marko Cajnko, Ludvik Kolbl, Viktor Kranjc	Jožef Pevec, Peter Kovačič, Marija Lebar, Franc Štrman	38	33
Dečko, Mlinarič	Franc Šandor	37	32
Marija Lukovnjak, Martin Avar	Jožef Pevec, Matej Jerebič, Andrej Smodič	41	34

GOMILA

lastnik hiše, vinograda	viničar	nova h. št.	stara h. št.
Franc Lubi	Franc Jerebič, Jožef Pevec	43	37
Marija Črnčič, Anton Koroša	Alojzija Rakuša	45	38
Ivan Herman, Vargazon (Novačjak)	Andrej Habjanič, Jurij Lihtenvalner	44	34
Rihard Klamer, Adolf Schrankl	Matija Rakuša, Ivan Pevec	46	41
Salezijanci – Veržej	Anton Hedžet, Jakob Zorec	48	42
Alojz Donaj, Ivan Slavič	Pavel Ivanuša, Andrej Ivanuša	17	43
Peter Puklavec	Franc Grmič, Peter Kovačič, Franc Ozmec	49	44
Jožef Karba, Franc Sagaj	Lovrenc Pevec, Andrej Smodič, Karl Hedžet, Martin Habjanič	53	48
Alojz Križan, Ivan Erjavec, Jožef Žitek	Jožef Rubin, Pavel Nemec, Jožef Habjanič	35	50
Mihael Kovačič, Franc Slavič	Vinc Šandor, Anton Slana	28	51
Jožef Kovačič	Mihael Lihtenvalner, Karol Ribič	8	52
Matija Tomažič (na Krženjci)	Matija Jerebič, Franc Kozar	5	57
Wurmbrand	Treza Šulek	9	14

Opomba: Kot viničarji se za Gomilo, brez navedbe pri katerem lastniku, omenjajo še: Mihael Šek, Štefan Škrget in Jožef Masten.

JASTREBCI

lastnik hiše, vinograda	viničar	nova h. št.	stara h. št.
Anton Haložan	Ivan Vogrinec, Treza Vrbančič	2	66
Robert Košar	Jožef Pintarič, Marija Lukman	4	42
župna nadarbina Sv. Bolfenk	Peter Lukman, Štefan Lukman	9	57
Anton Podgorelec (vinograd Gomilica)	Jožef Stupar	5	41
Anton Novak	Martin Pevec	14	33
Robert Košar	Marija Lukman (Rubin), Jožef Prapotnik	16	39

Franc Mravljak (?)		17	35
Jakob Zabavnik (Ciganija)	Peter Lukman, Ivan Cmager	39	31
Anton Kerenčič, Ciril Zabavnik	Helena Rubin, Jožef Prapotnik	46	26
Jožef (Tomaž) Štampar	Alojz Orešnik	53	64
Franc Kolbl	Ivan Murat	66	24

VODRANCI

lastnik hiše, vinograda	viničar	nova h. št.	stara h. št.
Matija Polman	Mihael Kozar	19	
Alojz Zdravec	Mihael Kozar	20	
Matija Volaj	Ivan Ivanuša, Anton Vogrinc	23	
Ivan Plohl	Jakob Sever	24	
	Angela Kozar		
Anton Tkalec, Jakob Klemenčič	Franc Cmager	51	
Franc Štampar	Matija Valpot	52	
Matija Volaj	Tomaž Kovačič	55	
Franc Flegerič	Andrej Tušek	67	

LAČAVES

lastnik hiše, vinograda	viničar	nova h. št.	stara h. št.
Ludvik Kofler, Štamberger	Ignac Medik, Franc Vršič	20	
Karel Mikl	Peter Vrbančič	10	
križniško, Robert Košar	Ignac Prapotnik, Ludvik Prapotnik	17	16
Jožef Lukačič, Ivan Jakob	Ivan Kovačič, Peter Kos	21	19
Tomažič	Franc Kos, Mihael Novak	23	26
Franc Žnidarič	Franc Škrget	25	27 (28)
Admontski samostan, Habt	Marija Medik, Matija Kraus	28	32
Ana Vrabl, Jožef Tomažič	Franc Pilaj	40	49
Filip Simonič	Ivan Kos	31	
Andrej Lukman	Andrej Cimerman	42	38
Anton Gran	Franc Novak, Janez Vogrinc	44	22
Martin Dogša	Karel Novak, Alojz Kos	45	36
Ivan Štampar	Treza Lihtentalner, Franc Medik	46	38

VITAN

lastnik hiše, vinograda	viničar	nova h. št.	stara h. št.
Matija Polman	Mihael Kozar	19	
Andrej Zdravec	Mihael Kozar	20	
Matija Volaj	Ivan Ivanuša, Anton Vogrinc	22	
Ivan Plohl	Angela Kozar	24	
Martin, Marija Tušek	Jurij Dragoner, Anton Kozar	47	
Anton Tkalec, Jakob Klemenčič	Franc Cmager	51	
Franc Štampar	Matija Valpot, Martin Pevec	52	
Matija Volaj	Tomaž Kovačič, Franc Grlica	55	
Franc Flegerič	Andrej Tušek	67	

V. Kogovski viničarji leta 1953 – pred odpravo viničarskih odnosov

Po podatkih Občinskega ljudskega odbora Kog, je imelo pred dokončno odpravo viničarskih odnosov status viničarja 51 domačinov. Podatek se nanaša samo na viničarje, ki so imeli ta status pri zasebnih lastnikih vinogradov.

Poročilo zaradi zanimivosti njegove vsebine navajam dobesečno, v obliki, kot je v tipkopisu.

1. Štefan Lukman

Obdeluje vinograd Školiber Antona iz Grab. Družina šteje štiri člane, od katerih so za delo sposobni trije. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 0,80 ha, druge zemlje ne obdeluje.

Deputatne njive ima viničar 0,52 ha in 0,20 ha travnika. Za deputatno njivo in za hišo, da lastniku letno 54 težakov. Stanovanje je primerno. Pri tem delodajalcu je zaposlen povprečno 80 dni na leto. Dnevno delajo od 8 do 10 ur, če je potrebno tudi več ur na dan. Dnevni zaslužek je 100 din. Delodajalec mu plača težake takoj, ko je delo končano. Drugega vinograda ne obdelujejo, pač pa morajo odslužiti voznike, ki mu obdelujejo deputatno zemljo. Za enega orača, da dnevno 5 težakov. Delavne pogodbe nima in je delodajalec kljub zahtevi viničarja noče skleniti. Socialno ni zavarovan. Vinograd ni bil v KDZ.

2. Terezija Rakovec

Obdeluje vinograd Raušl Franca iz Obreža. Družinska člana viničarke sta dva, pri tem je en član sposoben za delo. En član je zaposlen v Radljah v krajevni delavnici ter zasluži mesečno do 7.000 din. Vinograd, katerega obdeluje, meri 0,50 ha, pri tem pa druge zemlje ne obdeluje. Deputatne njive nima, ima samo vrt. Stanovanje je zelo slabo in hiša se ruši, ker je lastnik noče popraviti. Letno ima pri tem delodajalcu približno 45 težakov, kar pa se zaračuna za stanovanje in malenkost veta (0,02 ha). Dnevno dela od 8 do 10 ur, če je potrebno, pa tudi dalj časa. Ker z delodajalcem nimata ob koncu leta obračuna, ne ve, kdo je komu kaj dolžan. Vsako leto dobi od delodajalca enega prašiča, pri njem ima tudi tri rede krompirja. Obdeluje še vinograd Branka Dogša iz Grab, ki meri 0,40 ha. Ta posestnik ji vse plača v gotovini – dnevni zaslužek je 150 din, pri tem ji ne ostane dolžan. Delovne pogodbe nima, socialno ni zavarovana. Vinograd ni bil v KDZ.

3. Štefan Lukman

Obdeluje vinograd Mihelič Ivana iz Vukovara. Družina šteje štiri člane, za delo sta sposobna dva člana, nesposobni za delo pa so trije člani. Eden od teh članov je zaposlen v krajevni čevljarški delavnici Vinski vrhovi, mesečno zasluži od 3.900 do 4.000 din. Vinograd, katerega obdeluje, meri 0,99 ha. Druge zemlje ne obdeluje.

Deputatne njive ima 0,10 ha in 0,25 ha travnika. Za to deputatno zemljo da delodajalcu 17 težakov. Stanovanje je primerno ter za njega ne plačuje najemnine. Letno ima ta družina pri tem delodajalcu okrog 70 težakov, ostale dneve pa hodi na delo k kmetom, kjer dobi krompir in drugi živež. Dnevno delo je od 8 do 10 ur. Dnevno zasluži pri tem delodajalcu 150 din. Težake dobi plačane takoj, ko je delo končano. Drugega vinograda ne obdeluje. Delavne pogodbe nima ter ni socialno zavarovan. Vinograd ni bil v KDZ.

4. Alojz Novak

Obdeluje vinograd Sakelšek Otilije iz Grab. Skupno so štirje družinski člani, od teh sta dva sposobna za delo, dva pa nesposobna. Vinograd, katerega obdeluje, meri 1,70 ha. Druge zemlje ne obdeluje. Deputatne njive ima 0,12 ha. Za to zemljo ne plača najemnine. Stanovanje je dobro in brezplačno. Letno napravi pri tem delodajalcu okrog 150 težakov. Dnevni zaslužek je 150 din. Delodajalec mu nekaj težakov plača takoj, nekaj pa v jeseni. Obdeluje še vinograd Marčec Franca iz Središča. Ta vinograd meri 0,45 ha. Lastnik mu plačuje težake sproti, pri tem mu nič ne dolguje. Dnevno dela pri njem od 8 do 10 ur, ter zasluži 150 din. Nadalje dela še v vinogradu Šalamun Franca iz Obreža. Vinograd meri 0,43 ha. V tem vinogradu dela ter za to delo dobi koruzo in krompir, katerega mu gospodar redno vsako jesen dostavlja na dom. Delavne pogodbe nima z nobenim od delodajalcev. Socialno ni zavarovan. Vinograd ni bil v zadrugi.

5. Srečko in Veronika Čurin

Obdelujeta vinograd Kiselicki Otilije iz Argentine, oskrbnik pa je Orešnik Peter.

Družinskih članov je 5, od teh je za delo sposoben samo en član. Vinograd, katerega obdeluje, meri 0,20 ha, druge zemlje

ne obdeluje. Deputatne njive ima 0,38 ha in 0,81 ha travnika. Za to deputatno zemljo da letno 15 težakov. Stanovanje je potrebno popravila, drugače je primerno. Za stanovanje ne plačuje najemnine. Letno ima pri tem delodajalcu okrog 40 težakov. Dnevno dela od 8 do 10 ur. Dnevni zaslužek je 200 din. Težake, kar jih ima pri tem delodajalcu, dobi plačane v jeseni. Drugega vinograda ne obdeluje. Delavne pogodbe nima ter ni socialno zavarovan. Vinograd ni bil v zadrugi.

6. Janez Lukman

Obdeluje vinograd Novak Andreja iz Vodrancev. Družinska člana sta dva, ki sta oba sposobna za delo in sta brez otrok. Vinograd, katerega obdeluje, meri 0,50 ha. Deputatne zemlje nima. Stanovanje je primerno ter mesečno plačuje 50 din (odsluži z delom). Koliko težakov bo napravil pri tem delodajalcu letno, še v naprej ne ve, ker se je v to viničarijo vselil lansko leto, do sedaj je imel pri njem 25 težakov. Dnevni zaslužek je 150 din. Težake dobi plačane takoj, ko je delo končano. Dnevno dela od 8 do 10 ur. Obdeluje še vinograd Škrget Franca iz Središča v izmeri 0,30 ha. Ta posestnik mu plačuje dnevnice v višini 150 din ter plača takoj, ko je delo končano. Delovne pogodbe nima z nobenim od delodajalcev ter ni socialno zavarovan. Vinograd ni bil v zadrugi.

7. Viljem Lihtenvalner

Obdeluje vinograd Šalamun Matija iz Obreža. Družinski člani so trije, od teh sta za delo sposobna dva člana. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 0,39 ha. Druge zemlje njemu ne obdeluje. Deputatne njive ima 7 arov ter mu za to zemljo in za stanovanje da 10 težakov. Stanovanje je bolj slabo, nizko, vendar še za zdaj dobro, ko je v družini še malo članov. Pri tem delodajalcu napravi letno vsa družina okrog 30 težakov. Dnevno delajo 10 ur. Dnevni zaslužek je 150 din. Delodajalec mu na zaslužku nič ne dolguje. Drugega vinograda ne obdeluje, pač pa hodi na delo VOZ Kerencič Kog, ker je žena glavarja družine članica VOZ. Delavne pogodbe nima ter ni socialno zavarovan. Vinograd ni bil v zadrugi.

8. Jožef Ročkar

Lastnik vinograda je Tomljenovič Marica, stanujoča Vratišinec. Družinska člana sta dva, oba za delo sposobna, sta brez otrok. Vinograd meri 0,31 ha, druge zemlje njej ne obdeluje. Deputatne njive ima 0,11 ha, za to zemljo in za stanovanje ji da letno 25 težakov. Stanovanje je bolj slabo, nizko, staro brez kleti. Letno ima pri tem delodajalcu okrog 30 težakov, ostalo hodi na delo drugam. Dnevno dela od 8 do 10 ur. Dnevni zaslužek je 130 din. Delodajalec mu dolguje 3 težake, ker mu istih ni plačal, ter dolguje mu 500 din za drva, ki jih je porabil pri žganjekuhi. Drugega vinograda ne obdeluje. Delovne pogodbe nima ter ni socialno zavarovan. Vinograd ni bil v zadrugi.

9. Pavel Dvorščak

Lastnik vinograda je Poje Franc iz Čakovca. Število družinskih članov viničarja je pet, od teh sta za delo sposobna dva člana družine. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 2,80 ha. Obdeluje še 0,10 ha njive in 0,50 ha sadonosnika. Deputatne njive ima 0,30 ha in 0,25 ha travnika. Za njivo mu da letno 10 težakov, za travo, ki jo dobi iz travnika, pa mu da gnoj. Stanovanje je primerno. Najemnine za stanovanje ne plača. Letno ima pri tem delodajalcu okrog 250 težakov. Dnevno dela od 8 do 10 ur. Dnevni zaslužek je različen in to od 150 do 140 in od 120 do 100 din, odvisno od tega, kakšno je delo. Če dela viničar z ostalimi delavci, dobi plačano sproti, za ostala dela pa ima obračun v jeseni. Za nadurno delo ne dobi nobene plače ter ima nadurnega dela okrog 10 težakov. Delodajalec mu dolguje iz lanskega leta še 2 težaka. Drugega vinograda ne obdeluje. Delovne pogodbe nima ter ni socialno zavarovan. Vinograd ni bil v zadrugi.

10. Ludvik Prapotnik

Lastnik vinograda je Bratuša Franc iz Obreža. Število družinskih članov viničarja so trije, za delo sposobna sta dva. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 0,46 ha. Druge zemlje ne obdeluje. Deputatne zemlje nima. Stanovanje je bolj slabo, vlažno. Najemnine za stanovanje ne plača. V vinogradu in na gospodarjevem polju ima letno okrog 100 težakov. Ostale dneve hodi delat drugam. Dnevno delo je nedoločeno, ko je žetva, dela viničar pri njem noč in dan. Plačila za delo ne dobi v gotovini, v jeseni je dobil okrog 900 kg krompirja in okrog 30 kg koruze. Če izračunamo teže, ki jih je imel viničar pri njem in vrednost živeža, kar mu je delodajalec dal, ugotovimo, da mu delodajalec dolguje še na zaslužku okrog 4.000 din. Viničar še dobi od njega drva. Drugega vinograda ne obdeluje. Delovne pogodbe nima ter ni socialno zavarovan. Vinograd ni bil v zadrugi.

11. Karl Habjanič

Lastnik vinograda je Kuharič Kostja Lovro iz Ljutomera. Družina viničarja šteje šest članov, od teh so za delo sposobni trije člani. Vinograd, katerega obdeluje, meri 2,19 ha. Druge zemlje ne obdeluje. Deputatne njive ima 0,30 ha, travnika oziroma sadovnjaka, iz katerega dobi krmo v izmeri 1 ha. Za deputatno zemljo ne plača najemnine, pač pa prostovoljno da sam kakega težaka. Stanovanje je slabo in neprimerno. Najemnine za stanovanje ne plačuje. Letno napravi vsa družina pri tem delodajalcu okrog 320 težakov. Dnevno delajo od 8 do 10 ur. Dnevni zaslužek je 12 din na uro. Delodajalec plača dnevnicе takoj, ko je delo končano. Drugega vinograda ne obdeluje. Delavne pogodbe nima ter ni socialno zavarovan. Vinograd ni bil v zadrugi.

12. Franciška Novak

Lastnik vinograda je Borko Karl iz Obreža. Družinski člani viničarja so trije, od tega sta za delo sposobna dva člana. Vinograd, katerega obdeluje, meri 0,52 ha. Druge zemlje ne obdeluje. Deputatne njive ima 0,38 ha. Za to zemljo in za stanovanje da letno 26 težakov najemnine. Stanovanje ima primerno. Letno ima pri tem delodajalcu vsa družina 50 težakov. Dnevno delo je od 8 do 10 ur, včasih tudi več. Delavcev ne plača v gotovini, pač pa da za delo malega pujska in drugi živež. Drugega vinograda ne obdeluje. Delovne pogodbe nima ter ni socialno zavarovan. Vinograd ni bil v zadrugi.

13. Karl Hedžet

Lastnik vinograda je Sagaj Franc iz Noršincev. Družinskih članov viničarja je devet, od tega so trije člani sposobni za delo. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 0,63 ha. Druge zemlje ne obdeluje. Deputatne njive nima, pač pa ima vrt v izmeri 7 arov. Za to zemljo mu da letno 5 težakov. Stanovanje ima slabo in premajhno, tako da nekaj družinskih članov prenočuje v kleti. Letno imajo pri tem delodajalcu okrog 110 težakov. Dnevno delajo od 8 do 10 ur. Dnevni zaslužek je 150 din. Delodajalec mu na zaslužku nič ne dolguje ter mu težake sproti plačuje. Drugega vinograda ne obdeluje. Delavne pogodbe nima ter ni socialno zavarovan. Vinograd je bil do leta 1952 v zadrugi. Glavar družine je še član VOZ Kerenčič Kog.

14. Andrej Ivanuša

Lastnik vinograda je Dunaj Alojz iz Lukavcev. Število družinskih članov viničarja je osem, od tega so trije sposobni za delo, dva člana sta nesposobna za delo. En član je zaposlen na ciglani v Ljutomeru, ter zasluži mesečno do 4.000 din. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 1,60 ha. Druge zemlje ne obdeluje. Deputatne njive ima 1,60 ha in in 0,50 ha travnika. Za to deputatno zemljo je od leta 1945 in do leta 1948, ko še ni bil vinograd v zadrugi, plačeval 2.660 din letne najemnine. Stanovanje ima brezplačno ter primerno. Letno ima vsa družina pri tem delodajalcu okrog 100 težakov. Dnevno delajo od 8 do 10 ur, včasih tudi več. Kakšen bo dnevni zaslužek, še se z lastnikom nista dogovorila, ker je bil vinograd do zdaj v zadrugi, z lastnikom pa še nista sklenila pogodbe. Drugih vinogradov ne obdeluje. Delovne pogodbe nima ter ni socialno zavarovan. Vinograd je bil v KOZ Lukavci. Viničar je izstopil iz zadruge, zato, ker je izstopil delodajalec.

15. Marija Šterman

Lastnik vinograda je Belec Fridrih iz Lukavcev. Družinski člani viničarke so štirje, od teh je za delo sposoben samo en član. Vinograd, ki ga obdeluje meri 0,53 ha. Delat hodi tudi k lastniku na dom v Lukavce. Deputatne njive nima, pač pa ima 0,05 ha vrta. Za to zemljo ne plača nič najemnine. Stanovanje ima brezplačno. Letno ima pri tem delodajalcu okrog 70 težakov. Dnevno dela od 8 do 10 ur. Dnevni zaslužek je 150 din. Dnevnicе dobi plačane sproti. Obdeluje še 0,40 ha vinograda v VOZ Kerenčič Kog ter ima tam 0,25 ha deputatne zemlje. Z obračunom se v zadrugi strinja. Z delodajalcem nima delovno pogodbe ter ni socialno zavarovana. Vinograd je bil v KDZ.

16. Janez Pokrivac

Lastnik vinograda je Borko Karl iz Obreža. Družina šteje štiri člane, od tega sta dva sposobna za delo. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 0,53 ha. Druge zemlje ne obdeluje. Deputatne njive nima, ima samo grede, ki merijo približno 5 arov. Stanovanje je primerno. Letno ima pri tem delodajalcu okrog 70 težakov. Dnevno delajo od 8 do 10 ur. Na delo hodi tudi drugam. Delodajalec ne plača težakov v gotovini, pač pa mu da za to malega pujska in živež (krompir, koruzo).

Drugega vinograda ne obdeluje. Delavne pogodbe nima ter ni socialno zavarovan. Vinograd ni bil v zadrugi.

17. Marija Valpot

Lastnik vinograda je Lukman Franc iz Huma. Družina viničarja šteje tri člane, od tega je za delo sposoben samo en član. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 0,30 ha. Druge zemlje ne obdeluje. Deputatne zemlje nima. Stanovanje je primerno. Za stanovanje ne plača najemnine. Letno napravi pri tem delodajalcu okrog 25 težakov. Ostale dneve hodi na delo h kmetom, kjer dobi koruzo in krompir. Dnevno dela od 8 do 10 ur, včasih pa tudi več. Delodajalec ji težakov ne plača v gotovini, za to delo ji da malega pujska, krompir in koruzo. Obračun napravita ob koncu leta. Na zaslužku ji nič ne dolguje. Drugega vinograda ne obdeluje. Delovne pogodbe nima ter ni socialno zavarovana. Vinograd ni bil v zadrugi.

18. Karl Pevec

Lastnik vinograda je Novak Andrej iz Vodrancev. Družinski člani viničarja so štirje, od teh sta za delo sposobna dva člana, eden od članov pa je nesposoben.

En član se nahaja v Mariboru ter zasluži mesečno do 7.500 din. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 0,70 ha. Druge zemlje ne obdeluje. Deputatne njive ima 15 arov, košenine 40 arov, zraven tega dobi še koruzo in 2 prašiča, stara po 6 tednov ter za vse to da še 60 težakov, tu je všteta še najemnina za stanovanje. Stanovanje je primerno. Letno ima pri tem delodajalcu okrog 130 težakov. Dnevno dela od 8 do 10 ur. Dnevni zaslužek je 150 din. Delodajalec mu ničesar ne dolguje. Elektrike v stanovanju nima, ker mu je ni dal narediti lastnik. Drugega vinograda ne obdeluje. Delovne pogodbo ima ter je socialno zavarovan, ne od lastnika, pač pa kot upokojenec. Vinograd ni bil v zadrugi.

19. Franc Kovačič

Lastnik vinograda je Žnidarič Franc, Jakob iz Središča. Družina šteje štiri člane, od teh sta za delo sposobna dva člana. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 0,50 ha. Druge zemlje ne obdeluje. Deputatne njive nima, ima samo grede v izmeri 0,05 ha. Najemnino za to zemljo in za stanovanje da skupno, kar znaša 8 težakov na leto. Stanovanje ima primerno. Letno napravi pri tem delodajalcu okrog 110 težakov, ker hodi na delo tudi na njegov dom v Središče. Dnevno delajo od 8 do 10 ur. Dnevni zaslužek je 150 din. Delodajalec mu dolguje okrog 2.000 din na zaslužku. Drugega vinograda ne obdeluje. Delavno pogodbo ima, ampak socialno ni zavarovan. Vinograd ni bil v zadrugi.

20. Ivan Murota

Lastnik vinograda je Jakl Franc iz Središča. Družinska člana sta dva, ter oba slabo sposobna za delo. Vinograd, ki ga obdelujeta, meri 0,74 ha. Druge zemlje ne obdeluje. Deputatne njive nima, ima samo grede v izmeri 5 arov. Viničar še ne ve, koliko bo plačal najemnine za to zemljo in za stanovanje, ker se je pred kratkim vselil v to viničarijo in še ni z delodajalcem naredil pogodbe. Stanovanje ima dobro. Na vprašanje, koliko težakov bo imel letno pri tem delodajalcu, ne ve odgovoriti, ker se je meseca decembra vselil v to stanovanje. Drugega vinograda ne obdeluje. Delavne pogodbe nima ter ni socialno zavarovan. Vinograd ni bil v zadrugi.

21. Bolfenk Lukman

Lastnik vinograda je Dečko Anton iz Središča. Družina viničarja šteje pet članov od teh sta za delo sposobna dva člana. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 0,71 ha. Druge zemlje ne obdeluje. Koliko bo imel deputatne njive, še ne ve, ker se je v mesecu decembru vselil v to viničarijo in še z lastnikom ni sklenil pogodbe. Stanovanje je primerno. Najemnino za stanovanje in za travo, ki jo bo dobil iz sadovnjaka, mora dati letno 13 težakov. Koliko težakov bo imel letno pri tem delodajalcu, ne ve odgovoriti. Drugega vinograda ne obdeluje. Delovne pogodbe nima ter ni socialno zavarovan. Vinograd ni bil v zadrugi.

Imenovana sta bila do meseca decembra, skupno s svojimi starši viničarji Košar Ane, lastnice tega vinograda, ki jim je izplačala ves zaslužek, tako da jim nič več ne dolguje.

22. Ivan Perc

Lastnik vinograda je Lukman Anton iz Vodrancev. Družina šteje tri člane, od teh članov sta dva sposobna za delo. Vinograd, ki ga obdelujeta, meri 0,82 ha. Druge zemlje lastniku ne obdeluje. Deputatne zemlje nima. Stanovanje je

primerno. Najemnino za stanovanje plačuje letno oziroma do 7 težakov. Vsa družina ima letno pri tem delodajalcu okrog 70 težakov. Na delo hodi tudi k drugim kmetom. Dnevno dela pri tem delodajalcu od 8 do 10 ur, včasih pa tudi več. Dnevni zaslužek je 150 din. Delodajalec težakov ne plačuje sproti, če potrebujejo, jim da na račun, ostalo jim plača ob novem letu. Drugega vinograda ne obdeluje. Delavne pogodbe nima ter ni socialno zavarovan. Vinograd ni bil v zadrugi.

23. Maks Pintarič

Lastnik vinograda je Jurkovič Martin iz Vodrancev. Družina šteje pet članov od teh sta za delo sposobna dva člana, nesposobni so trije člani. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 0,46 ha. Druge zemlje ne obdeluje. Deputatne zemlje nima, ima samo 3 are zemlje, kjer ima grede. Za to deputatno zemljo ne plača nič najemnine. Za stanovanje ne plača najemnine. Stanovanje je primerno. Letno ima pri tem delodajalcu do 70 težakov. Dnevno dela od 8 do 10 ur. Dnevni zaslužek znaša 150 din. Delodajalec mu na zaslužku nič ne dolguje. Drugega vinograda ne obdeluje. Delovne pogodbe nima. Socialno je zavarovana vsa družina, toda ne od strani lastnika vinograda, pač pa od strani podjetja Nafta-Dolnja Lendava, kjer je glavar družine zaposlen. Vinograd ni bil v zadrugi.

24. Marija Prapotnik

Lastnik vinograda je Znidarič Franc iz Obreža. Družinski člani so trije. Za delo so sposobni vsi člani. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 0,37 ha. Druge zemlje ne obdeluje. Deputatne zemlje ima 2 ara. Najemnino za to zemljo in za hišo plača mesečno 150 din. Stanovanje je primerno. Pri tem delodajalcu imajo letno okrog 50 težakov. Ostale dneve hodijo na delo k kmetom. Dnevno dela od 8 do 10 ur. Dnevni zaslužek je 130 din. Delodajalec nič ne dolguje na zaslužku. Drugega vinograda ne obdeluje. Delavne pogodbe nima. Viničar ni socialno zavarovan. Vinograd ni bil v zadrugi.

25. Uršula Cmager

Lastnik vinograda je Dogša Jakob iz Središča ob Dravi. Viničarka je sama, brez svojcev in torej nima družine. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 0,68 ha. Razen vinograda ne obdeluje druge zemlje lastniku. Viničarka koristi 10 arov orne zemlje in 10 arov travnika. Kot protivednost za deputatno zemljo da viničarka par težakov, nima pa predpisano, koliko mora dati. Stanovanje je primerno in ga ima brezplačno. Letno napravi pri tem delodajalcu cca 50 delovnih dni, katere ji lastnik redno plačuje po ceni kakor ostali delodajalci. Razen pri omenjenem lastniku ni vzela v splošno obdelavo nobenega vinograda niti druge zemlje. Z delodajalcem ni sklenila delovne pogodbe ter ni socialno zavarovana. Lastnik vinograda ni vložil v KDZ. Pripominjamo, da lastnik Dogša Jakob ne tretira Cmager Uršule kot viničarke, ker ni samostojno sposobna opravljati vinogradniških del in ker je za to tudi fizično nesposobna. Lastnik izjavlja, da ji je leta 1945 iz vljudnosti dovolil še stanovati v njegovi hiši.

26. Franc Peserl

Lastnik vinograda je Ivanuša Mihael iz Šalovcev. Viničar ima dva družinska člana, ki sta le delno zmožna za delo. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 0,70 ha, druge zemlje ne obdeluje. Ima 0,25 ha deputatne zemlje, njive, za katero da letno 30 težakov od tega 7 VDZ Kerencič, ker je del te deputatne zemlje v upravi omenjene zadruge. Stanovanje je slabše, najemnino za stanovanje ne plačuje. Pri tem delodajalcu dela letno 40 dni. Delovni čas je normalen. Z gospodarjem že tri leta ni imel obračuna, smatra pa da mu lastnik vinograda dolguje. Dela, ki ga opravi v vinogradu preko tistih 23 dni, ki jih da za deputat, sploh ne dobi plačanega. Razen vinograda, ki ga omenjamo, ne obdeluje nobene druge zemlje. Delovne pogodbe nima ter ni socialno zavarovan. Vinograd ni bil vložil v zadrugo, pač pa je bil del tega zaplenjen. Pripominjamo, da je Peserl Franc potem, ko je dal to izjavo, ponovno izjavil, da ni viničar, pač pa da je najemnik.

27. Marija Hažič

Lastnik vinograda je Rajšp Anica iz Gomile. Viničar ima tri družinske člane ter je za delo sposoben le en član družine. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 0,43 ha in druge zemlje ne obdeluje. Ima 0,25 ha deputatne zemlje – njiva, za kar da letno par težakov. Stanovanje ima primerno, najemnino za stanovanje ne plačuje. Pri tem delodajalcu ima letno do 30 težakov. Delodajalec nekaj težakov plača v gotovini, a za ostalo ji da živež in kurivo. Delovni čas je normalen, od 8 do 10 ur. Dnevni zaslužek pri tem delodajalcu je 150 din. Na zaslužku ji delodajalec ne dolguje. Delovne pogodbe z

delodajalcem ni sklenila. Viničarka od strani delodajalca ni zavarovana, lastnik vinograda ni vložil v zadrugo.

28. Ana Horvat

Lastnik vinograda Slavič Stanko – Babič Slavko iz Cvena. Viničar ima dva družinska člana, od teh je en sposoben za delo. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 0,24 ha in druge zemlje ne obdeluje. Deputatne zemlje nima. Stanovanje ima bolj slabo ter ne plačuje najemnine. Pri tem delodajalcu dela letno okrog 50 dni. Delovni čas je normalen. Dnevni zaslužek je 100 din. Na zaslužku ji delodajalec ne dolguje. Razen vinograda, ki ga omenjamo, ne obdeluje nobene druge zemlje. Delavne pogodbe z delodajalcem ni sklenila. Socialno ni zavarovana. Vinograd je bil vložen v zadrugo. Viničar je izstopil iz zadruge zato, ker je izstopil delodajalec.

29. Marija Kraus

Lastnik vinograda Kojc Martin iz Središča ob Dravi. Družina viničarke šteje štiri člane, od teh so trije sposobni za delo. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 1,70 ha ter druge zemlje ne obdeluje. Ima 28 arov deputatne njive in 8 arov travnika, za kar mu da letno 15 težakov. Stanovanje ima primerno in za njega ne plača najemnine. Delovni čas je normalen od 8 do 10 ur, včasih tudi več. Dnevni zaslužek je 120 din. Pri tem delodajalcu ima vsa družina letno okrog 230 težakov. Razen vinograda, ki ga omenjamo, ne obdeluje nobene zemlje. Delavne pogodbe nima. Socialno niso zavarovani od strani delodajalca. Lastnik vinograda ni vložil v zadrugo.

30. Marija Salajster

Lastnik vinograda je Borko Ivan iz Obreža. Družina viničarke šteje pet članov, od teh je za delo sposoben le en član. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 0,75 ha in druge zemlje ne obdeluje. Ima 2 ara deputatne zemlje (grede), za katero ne plača najemnine. Stanovanje je slabo, nehigienično, premalo za tako družino. Najemnine za stanovanje ne plačuje. Koliko težakov bo imela pri tem delodajalcu letno ne ve, ker se je v to viničarijo vselila letošnjo leto. Drugih vinogradov ne obdeluje zraven tega, ki ga omenjamo. Delavne pogodbe z delodajalcem ni sklenila. Socialno ni zavarovana. Vinograda delodajalec ni vložil v zadrugo.

31. Franc Petek

Lastnik vinograda je Zorjan Ivan iz Loperšic. Družina viničarja šteje pet članov, od teh so za delo sposobni trije. Vinograd, katerega obdeluje, meri 0,31 ha in druge zemlje ne obdeluje. Deputatne njive nima, pač pa ima košček zemlje, kjer ima grede, kar meri 1 ar. Stanovanje viničarja je primerno in brezplačno. Vsa družina ima pri tem delodajalcu letno okrog 40 težakov. Delovni čas je normalen. Dnevni zaslužek pri tem delodajalcu je 150 din. Težake dobi plačane ter mu delodajalec ne dolguje. Zraven tega vinograda, ki ga omenjamo, obdeluje še vinograd Sever Julijane iz Vitana v izmeri 0,30 arov. Ta posestnica mu težakov ne plača v gotovini, da mu za to delo krompir in koruzo. Delovne pogodbe nima z nobenim delodajalcem. Socialno niso zavarovani. Delodajalec vinograda ni vložil v zadrugo.

32. Martin Prapotnik

Lastnik vinograda je Novak Julijana iz Središča. Družina viničarja šteje pet članov, od teh sta za delo sposobna dva člana. Glavar družine je zaposlen na državni cesti kot cestni delavec ter zasluži mesečno 6.300 din. Vinograd, katerega obdeluje, meri 0,70 ha in druge zemlje ne obdeluje. Deputatne zemlje ima samo 4 are, za kar ne plačuje najemnine. Stanovanje ima bolj slabo, letno plača 4 težake.

Pri tem delodajalcu ima letno 25 težakov. Dnevni zaslužek pri tem delodajalcu je 120 do 150 din ter dobi težake plačane takoj, ko je delo končano. Drugih vinogradov ne obdeluje. Delovne pogodbe nima ter niso socialno zavarovani od strani delodajalca, a pač pa so zavarovani pri cestnem podjetju. Lastnik vinograda ni vložil v zadrugo.

33. Martin Lebar

Lastnik vinograda je Šonaja Franc iz Veržeja. Družina šteje dva člana – »starčka«, ki nista za delo sposobna. Vinograd, katerega obdelujeta, meri 0,57 ha, ter druge zemlje delodajalcu ne obdelujeta. Deputatne zemlje nimata. Stanovanje imata slabo in za tega plačata oziroma data letno 24 težakov. Letno imata pri tem delodajalcu 27 do 30 težakov. Težake dobita plačane sproti. Razen vinograda, ki ga omenjamo, ne obdeluje nobene druge zemlje. Delovne pogodbe z delodajalcem nima ter ni socialno zavarovan. Vinograd ni bil vložen v zadrugo.

34. Štefan Škrget

Lastnik vinograda je Kolbl Franc iz Vitana. Družina viničarja šteje šest članov, od teh so za delo sposobni trije člani. Vinograd, katerega obdeluje, meri 0,45 ha in razen vinograda ne obdeluje nobene zemlje delodajalcu. Deputatne njive nima, ima le vrt, ki meri 2 ara in za njega ne plačuje najemnine. Stanovanje ima primerno in ne plača zanj najemnine. Letno ima pri tem delodajalcu okrog 25 težakov, ostale dneve pa hodi na delo k drugim kmetom. Pri tem delodajalcu dobi težake plačane po 150 din, in to takoj, ko je delo končano. Drugih vinogradov ne obdeluje. Delavne pogodbe z delodajalcem nima ter socialno ni zavarovan. Vinograd ni bil vložen v zadrugo.

35. Franc Jerebič

Lastnik vinograda je Zadavec Ludvik iz Miklavža. Družina viničarja šteje osem članov in so od teh za delo sposobni štirje člani. Glavar družine je zaposlen v rudniku Presika in zasluži mesečno okrog 6.000 din. Vinograd, katerega obdelujejo, meri 0,55 ha ter druge zemlje delodajalcu ne obdeluje. Deputatne zemlje nima. Stanovanje ima primerno in brezplačno. Pri tem delodajalcu ima vsa družina letno do 70 težakov. Dnevno delajo od 8 do 10 ur in je dnevni zaslužek 150 din. Na zaslužku jim delodajalec ne dolguje. Delavni pogodbe z delodajalcem ni sklenil. Socialno so zavarovani: glavar družine in štirje otroci pri »Rudnik Presika«. Vinograd lastnika je bil vložen v zadrugo. Viničar izstopa iz zadruge zato ker izstopa lastnik.

36. Ivana Novak

Lastnik vinograda je Kunst Andrej iz Obreža. Družinski član je le eden in še ta slabo sposoben za delo. To je viničarka, ki dobiva starosno pokojnino in je na stanovanju v hiši tega lastnika in mu za to obdeluje vinograd. Vinograd, ki ga obdeluje meri 0,36 ha. Druge zemlje njemu ne obdeluje. Deputatne zemlje nima. Za stanovanje mu da letno okrog 10 težakov. Stanovanje je slabo, nehigienično, staro. Letno ima pri tem delodajalcu do 20 težakov, všteti so tudi oni težaki, ki jih da za stanovanje. Dnevno dela od 8 do 10 ur in je dnevni zaslužek 120 din. Težake, kolikor jih ima, ji delodajalec plača takoj. Drugega vinograda ne obdeluje. Delovne pogodbe nima z delodajalcem. Socialno ni zavarovan od strani delodajalca. Vinograd ni bil vložen v zadrugo.

37. Matija Šulek

Lastnik vinograda je Sršen Marija iz Ljutomera. Družina viničarja šteje šest članov in so od teh trije sposobni za delo. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 1,85 ha. Ostale zemlje, ki jo isto obdeluje, je 85 arov travnika in 75 arov sadovnjaka. Deputatne njive in travnika ima viničar 92 arov ter za to deputatno zemljo ni dajal do sedaj nič najemnine, pač pa je plačeval za to ohišnico davek, ker je vinograd in vsa ta zemlja bila vložena v zadrugo Ljutomer. Stanovanje ima primerno in tudi za stanovanje do sedaj ni plačeval najemnine. Letno bi imela vsa družina pri tem delodajalcu okrog 500 težakov. Koliko bo dnevni zaslužek, se še ne ve, ker z delodajalcem ni sklenil pogodbe, ter ne ve, kako se bo to vse uredilo. Drugega vinograda ne obdeluje. Socialno ni zavarovan od strani delodajalca. Vinograd je bil vložen v zadrugo. Viničar izstopa iz zadruge zato, ker izstopa delodajalec in viničar ima namen ostati še nadalje v tej hiši.

38. Jožef Zorjan

Lastnik vinograda je Crnčič Jožef iz Središča. Družina šteje dva člana in oba slabo sposobna za delo. Vinograd, katerega obdelujeta, meri 0,28 ha ter druge zemlje delodajalcu ne obdelujeta. Deputatne zemlje ima samo: grede v izmeri 3 are ter za isto ne plača najemnine. Stanovanje ima primerno in brezplačno. Letno ima pri tem delodajalcu do 40 težakov. Dnevno delajo od 8 do 10 ur. Dnevni zaslužek pri tem delodajalcu je 150 din. Na delo hodi tudi k drugim kmetovalcem. Težake dobi plačane sproti. Drugih vinogradov ne obdelujeta. Delavne pogodbe z delodajalcem nima ter ni socialno zavarovan. Vinograd ni bil vložen v zadrugo.

39. Nežka Valpot

Lastnik vinograda je Janežič Marija iz Vinskega Vrha. Družina viničarja šteje šest članov in od teh so za delo sposobni trije člani. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 0,54 ha ter druge zemlje njemu ne obdeluje. Deputatne zemlje nima. Stanovanje ima primerno in zanj ne plača najemnine. Letno ima pri tem delodajalcu okrog 70 težakov. Dnevno delajo od 8 do 10 ur in jim je dnevni zaslužek 150 din. Delodajalec jim na zaslužku ne dolguje. Drugega vinograda ne obdelujejo. Delavne pogodbe nima. Socialno od strani delodajalca niso zavarovani. Vinograd ni bil vložen v zadrugo.

Viničarka je zadovoljna s svojim delodajalcem, ker jo pošteno nagradi za njeno delo.

40. Štefan Močnik

Lastnik vinograda je Kerman Viktor iz Štrigove. Družina viničarja šteje dva člana in oba za delo slabo sposobna. Glavar družine prejema starostno pokojnino in se po večini iz tega preživljata. Vinograd, ki ga obdelujeta, meri 0,26 ha ter druge zemlje njemu ne obdelujeta. Deputatne zemlje nima. Stanovanje je slabo, nehigienično in plača oziroma da letno zanj 5 težakov. Letno ima pri tem delodajalcu okrog 30 težakov. Delodajalec mu težakov ne plača, da mu za ta zaslužek kako moko in kruh, tako da mu s tem ne poplača niti polovico njegovega zaslužka. Dnevno dela od 8 do 10 ur. Delodajalec mu z gotovino poplača le težja dela. Drugega vinograda ne obdeluje. Delovne pogodbe nima. Socialno ni zavarovan od strani delodajalca. Vinograd ni bil vložen v zadrugo.

41. Ignac Medik

Lastnik vinograda je Kuster Katarina iz Lopersic. Družina šteje dva člana, oba nesposobna za delo. Glavar družine prejema starostno pokojnino in se iz tega preživljata. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 0,34 ha ter druge zemlje ne obdeluje. Deputatne zemlje nima. Stanovanje ima primerno in plača zanj najemnino oziroma dela vso leto v vinogradu, ter nimata z delodajalcem obračuna; na jesen dobi za to delo nekaj koruze, krompirja in pšenico, tako da sam ne ve, kako delodajalec to obračuna. Letno ima pri tem delodajalcu okrog 30 težakov. Dnevno dela od 8 do 10 ur. Drugega vinograda ne obdeluje. Socialno ni zavarovan od strani delodajalca. Vinograd ni bil vložen v zadrugo. Navedenega viničarja ne smatramo za viničarja, on je najemnik in se po večini preživlja iz starostne pokojnine, dela pa v vinogradu lažja dela, kolikor pač more.

42. Ivan Novak

Lastnik vinograda je Košar Ana iz Koga. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 6 ha. Druge zemlje njej ne obdeluje. Deputatne zemlje ima 50 arov in to njivo, zraven tega ima še sadovnjak, iz katerega dobiva krmo za živino, in isti meri 70 arov. Za to deputatno zemljo ne plača najemnine. Stanovanje je bolj slabo in zanj tudi ne plača najemnine. Letno ima pri tem delodajalcu okrog 700 težakov. Dnevno delajo od 8 do 10 ur in je dnevni zaslužek 150 din. Težake dobi plačane ob koncu tedna. Razen vinograda, ki ga omenjamo, ne obdeluje nobene druge zemlje. Delavne pogodbe nima. Socialno ni zavarovan od strani delodajalca. Vinograd ni bil vložen v zadrugo.

43. Franc Pevec

Lastnik vinograda je Kelenc Ignac iz Hraščane. Družina šteje pet članov, od teh so za delo sposobni trije člani, za delo nesposobna sta dva člana. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 0,67 ha in druge zemlje njemu ne obdeluje. Deputatne zemlje viničar nima. Stanovanje je slabo. Sedaj namreč stanujejo v kleti, ker delodajalec hišo preurejuje. Stanovanje ima brezplačno. Družina viničarja ima pri tem delodajalcu letno okrog 45 težakov. Dnevno delajo od 8 do 10 ur, včasih pa tudi več. Dnevni zaslužek je pri tem delodajalcu 150 din ter plača težake, takoj ko je delo končano. Razen tega vinograda, ki ga omenjamo, obdeluje še vinograd Rajter Jurija iz Trnovec v izmeri 0,47 ha in vinograd Šestan Antona isto iz Trnovec v izmeri 0,52 ha. Dnevni zaslužek pri teh delodajalcih je 150 din ter jim ti posestniki plačajo težake takoj, ko je delo opravljeno. Na zaslužku jim ne dolgujejo. Delavne pogodbe nima z nobenim delodajalcem. Socialno niso zavarovani. Vinogradi niso bili vloženi v zadrugo.

44. Alojz Lukman

Lastnik vinograda je Štampar Franc iz Središča. Družina viničarja šteje enajst članov in so od teh sposobni za delo le štirje člani. Od teh štirih članov je en član zaposlen v rudniku Presika. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 1,14 ha. Druge zemlje lastniku vinograda ne obdelujejo. Deputatne zemlje ima 90 arov in za isto plača oziroma da letno 23 težakov. Tu je tudi vračunana najemnina za stanovanje. Stanovanje ima primerno. Družina viničarja ima pri tem delodajalcu letno okrog 220 težakov. Dnevno delajo od 8 do 10 ur in je dnevni zaslužek 120 din, težja dela pa 150 din. Na zaslužku jim delodajalec ne dolguje ter jim težake plačuje sproti. Drugih vinogradov ne obdelujejo. Delavno pogodbo ima še iz prejšnjih let. Socialno niso zavarovani. Vinograd ni bil vložen v zadrugo. Pripominjamo še, da glavar dobiva starostno pokojnino.

45. Jožef Perc

Lastnik vinograda je Ivanuša Jurij iz Godenincev. Družina viničarja šteje šest članov in od teh so za delo sposobni trije člani. Od teh treh članov, ki so za delo sposobni, glavar družine je zaposlen pri podjetju »Nafta« Lendava ter zasluži mesečno do 9.000 din. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 0,61 ha. Deputatne zemlje ima samo 3 are. Za deputatno zemljo in za stanovanje ne plačuje najemnine. Stanovanje ima primerno. Vsa družina ima pri tem delodajalcu letno okrog 70 težakov. Dnevno delajo od 8 do 10 ur, včasih pa tudi več. Dnevni zaslužek je 150 din. Težake delodajalec ne plača v gotovini, ampak jim da na jesen drva, krompir, pujska in hrano za svinje (korenje) itd. Delavne pogodbe z delodajalcem nima. Socialno niso zavarovani od strani delodajalca, pač pa pri podjetju »Nafta« Lendava. Vinograda lastnik ni vložil v zadrugo.

46. Verona Meznarič

Lastnika vinograda sta Granda Ivan in Ana iz Zagreba. Družina viničarja šteje šest članov in so od teh sposobni za delo štirje člani družine. Vinograd, katerega obdeluje, meri 0,72 ha. Zraven vinograda druge zemlje ne obdeluje. Deputatne zemlje nima. Stanovanje ima primerno ter mesečno plača 100 din najemnine. Letno ima vsa družina pri tem delodajalcu okrog 80 težakov, ostale dneve hodijo na delo k drugim kmetom. Dnevni zaslužek je 150 din in delajo dnevno od 8 do 10 ur. Težake dobijo plačane takoj, ko je delo opravljeno. Delavne pogodbe nima. Socialno niso zavarovani. Vinograd ni bil vložen v zadrugo.

47. Alojzija Domajnko

Lastnik vinograda je Tkalec Anton iz Obreža. Družina viničarja šteje pet članov in sta od teh za delo sposobna le dva člana. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 1,46 ha. Druge zemlje njemu ne obdeluje. Deputatne njive ima viničarka 15 arov in 33 arov sadovnjaka, iz katerega dobi krmo za živino. Za to deputatno zemljo da 15 težakov letno. Stanovanje ima brezplačno in primerno. Letno ima pri tem delodajalcu do 90 težakov. Dnevno delajo od 8 do 10 ur in jim je dnevni zaslužek 150 din. Težake jim plača takoj v gotovini, za ostalo jim pa da moko in drugi živež, kar jim primankuje. Na zaslužku jim ne dolguje. Delavne pogodbe nima ter niso socialno zavarovani. Vinograd ni bil vložen v zadrugo.

48. Ivan Medik

Lastnika vinograda sta Žitnjak Alojz in Sršan Elizabeta iz Varaždina. Družina viničarja šteje dva člana in oba sposobna za delo. Vinograd, ki ga obdelujeta, meri 0,57 ha. Druge zemlje njemu ne obdeluje. Deputatne njive ima 14 arov ter za isto plača oziroma da letno 12 težakov. Stanovanje je primerno ter za njega da letno 5 težakov najemnine. Letno ima pri takih delodajalcih do 60 težakov. Dnevno delajo od 8 do 10 ur, včasih tudi več. Dnevni zaslužek je: lahka dela 160 din, težja dela 200 din. Težake plača takoj po končanem delu ter mu na zaslužku ne dolguje. Obdeluje še vinograd Škrget Franca, iz Središča v izmeri 0,36 ha. Imenovani mu vso delo poplača ter mu nič ne dolguje. Dnevnico mu plača 150 din in hrano. Delavne pogodbe nima z nobenim. Socialno ni zavarovan. Noben vinograd ki ga obdeluje, ni bil vložen v zadrugo.

49. Jakob Gran

Lastnik vinograda je Zidarič Ivan iz Središča. Družina viničarja šteje štiri člane in so vsi sposobni za delo. Vinograd, katerega obdeluje, meri 1 ha. Druge zemlje delodajalcu ne obdeluje. Deputatne njive ima 25 arov. Za to zemljo da letno 37 težakov najemnine. Stanovanje ni brezplačno, za njega da težake, kar je pa že vračunano pri najemnici za deputatno zemljo. Stanovanje je primerno. Pri tem delodajalcu ima vsa družina letno okrog 80 težakov. Dnevno delajo od 8 do 10 ur. Dnevni zaslužek pri tem delodajalcu je 150 din. Težake jim plačuje sproti. Na delo hodijo tudi k drugim kmetom. Drugih vinogradov ne obdelujejo. Delavne pogodbe nima z delodajalcem. Socialno ni zavarovan. Vinograd ni bil vložen v zadrugo.

50. Franc Mavrič

Lastnik vinograda je Tomažič Jožef iz Vuzmetincev. Družina viničarja šteje pet članov in sta za delo sposobna le dva člana. Vinograd, katerega obdelujeta, meri 0,76 ha. Druge zemlje njemu ne obdeluje. Deputatne njive ima viničar 50 arov. Za deputatno zemljo še ne ve, koliko bo plačal najemnine, ker z delodajalcem nista še sklenila pogodbe, ker je do leta 1953 bil vinograd in vsa zemlja vložena v zadrugo, in je viničar od te zemlje, ki jo je imel kot član zadruge, plačeval

davek. Stanovanje ima primerno in brezplačno. Letno ima pri tem delodajalcu okrog 80 težakov. Dnevno delajo od 8 do 10 ur, včasih tudi več. Delodajalec mu plača dnevnic 150 din in hrano. Drugega vinograda ne obdeluje. Delavne pogodbe nima ter ni socialno zavarovan. Vinograd je bil vložen v zadrugo do leta 1953. Viničar izstopa iz zadruge zato, ker ima namen ostati še nadalje v tej viničariji.

51. Jakob Korošec

Lastnik vinograda je Janežič Vinko iz Vinskega Vrha. Družina viničarja šteje pet članov, od teh so za delo sposobni trije člani. Vinograd, ki ga obdeluje, meri 0,68 ha in druge zemlje njemu ne obdeluje. Deputatne zemlje ima 40 arov. Za to deputatno zemljo še ne ve, koliko bo plačal najemnine, ker z lastnikom nista sklenila pogodbe. Ta vinograd in vsa zemlja je bila do letošnjega leta vložena v zadrugo, zato viničar ne more dati popolnih podatkov. Stanovanje ima primerno in je do sedaj bilo brezplačno. Letno napravi pri tem delodajalcu okrog 80 težakov. Dnevnice dobi plačane takoj, ko je delo opravljeno. Drugega vinograda ne obdeluje, pač pa hodi na delo h kmetom. Delovne pogodbe nima. Socialno ni zavarovan od strani delodajalca. Vinograd je bil do leta 1953 v zadrugi. Viničar izstopa iz zadruge zato, ker izstopa delodajalec.

Nekaj let prej, v začetku štiridesetih let, se kot viničarji navajajo še: Rudolf Granda, Franc Meznarič, Ivan Domanjko, Jožef Žibret, Avgust Borko, Alojz Orešnik, Štefan Simonič, Vinko Šandor, Franc Toplak, Franc Ladič, Konrad Petek, viničarska družina Zorec in Lihtenvalner iz Gomile ter drugi.²⁵

V. Odprava viničarstva

Viničarski odnosi so bili odpravljeni z zemljiškim maksimumom leta 1953, kar je bila rešitev mnogih siromašnih družin, saj so dobili po agrarni reformi odvzete male posesti in so lahko zagospodarili po svoje. Mnogi so sicer obdržali vezi z nekdanjim gospodarjem in so hodili k njemu delat, ko so imeli čas in ne pod prisilo. Kako je bilo viničarjem težko, nam lahko pove tudi izrek, ki je krožil med revnimi "svobodnimi" kmeti: "Boljše je gledati skozi eno svoje okno kot skozi pet viničarskih."

Po odpravi viničarstva se je življenje nekdanjih viničarjev začelo spreminjati. Nekateri so z agrarno reformo dobili viničarijo, drugi so jo odkupili. Mnogi so postali delavci na državnih posestvih, spet drugi so poiskali delo v tovarnah. Ljubezen slovenskega človeka do vinskih gor in dobrega vina je pripomogla k temu, da imamo še danes veliko vinogradov, kljub občasnim krizam, ki se pojavljajo v tej gospodarski panogi.

Kogovski viničarji so, tako kot drugi viničarji iz Ljutomersko-Ormoških gor, po vojni pričakovali, da bo po novem vsak svoj gospodar, vendar za obdelovanje vinogradov niso imeli začetnega kapitala, zato so se morali združiti v zadrugo. Ustanovljena je bila Vinogradniško obdelovalna zadruga (VOZ) »Kerencič« Kog.³⁰

²⁹ ZAP, Šolski popisni listi.

³⁰ Jože Kerencič: Študij o naši vasi LZ, LVI, Ljubljana, 1936.

Povzetek

V prispevku, ki govori o viničarstvu na Kogu v drugi polovici 19. in v prvi polovici 20. stoletja, sem poskušal natančneje raziskati viničarstvo na tem območju.

Viničarji so v preteklosti zaznamovali družbene in delovne odnose v naših krajih. Opis se dotika načina življenja viničarjev, njihove prehrane, izobrazbe, higiene in ne nazadnje tudi družbenih odnosov med njimi in gospodarji. Viničarstvo se je razvilo predvsem tam, kjer so bile vinorodne lege za trto najlepše in najugodnejše. Ti vinogradi pa so bili večinoma v lasti velikih posestnikov: graščakov, meščanov, cerkva, samostanov, trgovcev in gostilničarjev, velikih kmetov z ravnine.

Viničarstvo v Slovenskih goricah, še posebej pa na območju Ljutomersko-Ormoških goric, je na prelomu 19. stoletja doživelo velik razmah. To je posledica skrajno krivičnih lastniških odnosov, saj so lastniki vinogradov bili predvsem tujci in močni kmetje z Dravskega in Murskega polja. Domačini so bili samo najeta delovna sila v smislu deputatnega razmerja. O tem v svoji študiji »Zemljiški odnosi v Jeruzalemskih goricah« zelo slikovito in kritično piše prof. Jože Kerenčič.

Za celovito dojetje viničarstva na Kogu je pomembno tudi to, da prispevek navaja zelo temeljite podatke o številu viničarij in o posameznih viničarjih, ki so delali pri lastnikih vinogradov. Podatki so bili najdeni v Cerkvenih knjigah župnije Sv. Bolfenk na Kogu (*Status animarum*), ki jih hrani Minoritski samostan na Ptujju, in zajemajo obdobje med leti 1870 in 1940. Pomemben podatek je tudi temeljit popis viničarjev ob odpravi viničarskih odnosov 1953. leta.

Ključne besede: viničarji, Kog, Slovenske gorice, viničarstvo

Literatura in viri

* Vladimir Bračič, *Vinorodne Haloze*, Založba Obzorja Maribor, 1967.

* *Etnologija*. Wikipedija. Dostopno na: <https://sl.wikipedia.org/wiki/>, [3. 11. 2020].

* Jože Kerenčič, *Študij o naši vasi. Posestne razmere*. V: Ljubljanski zvon, 56 (2), 406–410. Dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-NIBZRBAL>, [3. 11. 2020].

* Marija Makarovič, *Vsi moji spomini; Življenjske pripovedi s Štajerskega*, Zveza kulturnih organizacij Slovenije, Ljubljana, 1996.

* Ptujski tednik, *Glasilo osvobodilne fronte za ptujski okraj, 1951–1961*. Dostopno na: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:spr-S7GGTHR>, [3. 11. 2020].

* Mojca Ramšak, *Življenjski pogoji viničarjev v Svečinskih goricah pred 2. svetovno vojno*. V: *Etnolog*. 6(1), 1996, str. 295–323. Dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-XYKTHF34>, [3. 11. 2020].

* Katja Karba, *Viničarstvo na Kogu v tridesetih letih 20. stoletja*, Zgodovinski listi št.1, Ljutomer, 2001.

* *Slovenske gorice*. Dostopno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Slovenske_gorice, [20. 11. 2020].

* Tone Luskovič, *Kog, krajepis in zgodovinopis*, Založba Pozoj, Velenje, 2009.

* Maja Kociper, Lara Bezjak, *Viničarstvo na obronkih Slovenskih goric*, raziskovalna naloga, Velika Nedelja, 2021.

* Vito Kraigher, *Naši problemi – Slovenski viničarji*. V: *Sodobnost letnik* 7, številka 4, 1933. Dostopno na: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-8VYI5K4O>, [20. 11. 2020].